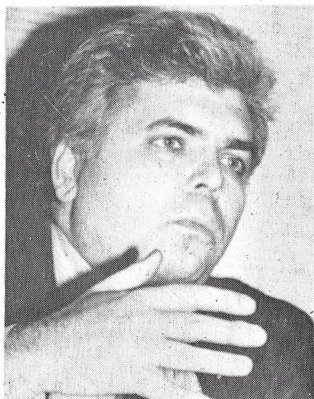
ADRIAN SEVERIN

Lacrimile DIMINETII

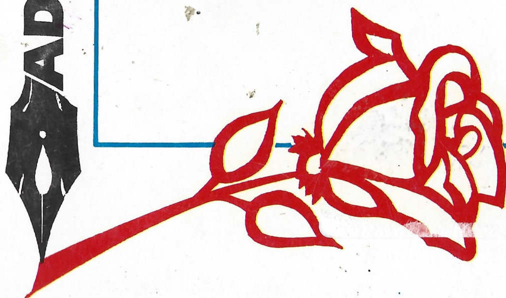
SCRIPTA

ADRIAN SEVERIN LACRIMILE DIMINEȚII

„Martirii Revoluției – indiferent dacă Revoluția a fost declanșată sau nu, acompaniată sau nu, urmată sau nu, deturnată sau nu, confiscată sau nu de vreun complot sau de vreo lovitură de palat – ne-au dictat tablele legii care sunt menite a jalona drumul de urmat. Și, în ciuda tuturor celor care vor să ne rătăcească și să ne piardă, în ciuda celor care visează a ne aduce înapoi la lumea de la care am plecat, despărțirea noastră de trecut rămâne definitivă, iar țărmul la care, în cele din urmă, va acosta corabia noastră gonită de furtuni va fi același, țărmul pe care pâlpâie din timp în timp, fără a se opri însă vreodată cu totul, farul marilor noastre idealuri... Chiar dacă va trebui să mai facem încă o revoluție!

Că va fi astfel o cred cu toată puterea, așa cum cred că timpul merge înainte, iar nu înapoi, că apele curg la vale, iar nu la deal, că ziua urmează nopții și că lumina învinge întunericul."

Preț 7800 lei

ADRIAN SEVERIN

LACRIMILE DIMINEȚII

SLĂBICIUNILE GUVERNULUI ROMAN

SCRIPTA
Bucureşti 1995

Coperta
GHEORGHE BALTOC

Editura SCRIPTA, 1995
București, Calea Victoriei 39A

ISBN 973-9161-30-8

CUPRINS

Prefață
– Despărțirea de Pigafetta 7
Cuvânt către cititori 15
I. Punerea problemei
– Adevărul ca datorie 17
II. Guvernarea: stil și caracter
– Legalismul 21
– Pașoptismul 25
– Antipopulismul 29
– Intelectualismul 33
– Elitismul 39
– Istorismul 45
– Compromisul 52
III. Jumătățile de măsură
– Politica prețurilor 57
– Rolul statului în economie 62
– Convertibilitatea leului 66
– Cursul leului 69
– Liberalizarea dobânzilor 73
– Eliminarea subvențiilor 78
– Dramatica restructurare 83
– Reforma fiscală 91
– Reforma agrară 97
IV. Naivitatea
– Candoarea păsării de laț 111
V. Politica națională
– Națiune și naționalism 121
– Politica reîntregirii 127
– Unitatea națională 134
VI. Politica externă
– O țară fără aliați 143
– Quinta la două capete 150

– Tratatul cu URSS 153
– Războiul din Golf 159
– Puciul de la Moscova 164
– Falsa echidistanță 166

VII. Reacțiunea parlamentară
– Monstruoasa coaliție 177
– Parlamentarii 182
– Parlamentul 252

VIII. Relația cu mass-media
– Lupta cu mentalitățile 265
– Obligația transparenței 273
– Bătălia pentru presa liberă 277
– Libertatea radio-televiziunii 288
– Legea presei 319
– Politica de imagine 323

IX. Guvernul – orgolii și sacrificii
– Echipa 337
– Miniștrii 341

X. Nota de plată sau asumarea destinului
– Aripi frânte cu bâta 347
– Cuțitul în spate 361
– Sfârșitul 372

XI. Epilog
– Speranța ca datorie 389

Anexa I
– Legi propuse de Guvernul Roman și adoptate în perioada sa de guvernare 398

Anexa II
– Legi propuse de Guvernul Roman și adoptate în perioada Guvernului Stolojan 407

Anexa III
– Legi propuse de Guvernul Roman și rămase în portofoliul de proiecte legislative al Guvernului Văcăroiu 411

Anexa IV
– Hotărâri adoptate de Guvernul Roman 413

DESPĂRȚIREA DE PIGAFETTA

Oamenii cu simț democratic și cu vocație imprescriptibilă pentru adevăr nu-și pot refuza o întrebare, legată de unul dintre cele mai stranii evenimente naționale petrecute după Revoluția din decembrie 1989: cum a fost posibilă dărâmarea, în septembrie 1991, după numai 15 luni de la instalare, a primului guvern legitim al țării, care abia începuse reforma și democrația, clamate de întregul popor și obținute cu atâtea sacrificii în decembrie 1989?

Istoricii n-au răgazul și, probabil, nici forța să se ocupe de aflarea răspunsului la această întrebare: la un răstimp de peste cinci ani, nici portofoliul major și dureros al „misterelor Revoluției“ nu este epuizat și lămurit pe deplin; ca urmare, cel puțin din rațiuni cronologice, ne putem resemna că momentul „mineriadei“ - sau „septembrie negru“, cum a mai fost denumit - își va aștepta și el multă vreme rândul pentru a intra în atenția istoricilor.

Nemaiașteptând un asemenea iluzoriu răspuns „de specialitate“ - și care, probabil, nu va veni niciodată - cartea de față pornește pe cont propriu în căutarea lui. Demersul lui Adrian Severin este precum al unui explorator ce și-a asumat misiunea de a face o cronică lucidă a propriilor sale incursiuni. Perimetrul cercetat este în primul rând unul de conștiință și de obiectivare a ceea ce au însemnat intențiile și actele Guvernării Roman. Dar expediția interioară este în permanență conectată la universul social, politic și economic - pe care ea îl traversează și din care, de fapt, face parte - precum și la ecoul pe care guvernarea respectivă l-a avut în cutia de rezonanță a politicii vremii; un ecou care a fost, la început, de o sclipitoare adeziune, anunțând dimineața senină a societății românești, dar care s-a transformat, până la urmă, în bubuitura loviturilor de bâtă ale „minerilor“, în lacrimile unui început

retezat dureros și agresiv. Cum a fost posibilă această reconversie – a unora dintre cele mai decisive și luminate acte de guvernare, în sinistrul subuman al „mineriadei“ din septembrie 1991? Ce „mecanisme“ politice și psihologice au reușit să pună la punct nașterea accelerată a unei situații atât de paradoxale?

Explorând toate căile care-l pot conduce la aflarea unor răspunsuri cât mai edificatoare, Adrian Severin pune întreaga sa incursiune analitică și evocatoare sub semnul *adevărului ca datorie*. Această busolă morală asigură expediției pe care Adrian Severin o face prin toate avatarurile celor 15 luni ale Guvernării Roman un caracter spectaculos, captivant și inedit.

Arsenalul folosit de explorator pe tot traseul investigațiilor și evocărilor sale cuprinde mijloace seducătoare, consistente și pe deplin adecvate scopului propus. De pildă, informațiile în premieră, venind din intimitatea cetății, aruncă o lumină rece, dar puternică, asupra unor fapte și întâmplări cunoscute, având ca eroi persoane importante și care abia acum se developează în detaliile lor cele mai semnificative; spiritul de observație și de combinație a datelor, atât de propriu autorului, îi permite acestuia să identifice în realitățile politice ale acelei perioade particule de conduită, de interese și de caracter uman, pe care percepția comună n-avea cum să le sesizeze la vremea respectivă, dar din care acum putem reconstitui cu ușurință fizionomia reală și adevărată a întregului mecanism politic căruia i-a căzut pradă Guvernul Roman; în sfârșit, substanța argumentației, pe care cu prisosință o probează un jurist ce dovedește că are capul nu numai bine umplut, dar și bine format, inundă cu sevă de credibilitate mai toate verdictele, pe care autorul nu ezită să le dea la locul potrivit și-n momentul potrivit.

Lectura este agreabilă și „curgătoare“, chiar dacă este vorba de un veritabil eseu politic, marcat inevitabil de gravitatea subiectului și de austeritatea chestiunilor aduse în discuție. Acestea devin permeabile pentru cititor datorită unui remarcabil stil publicistic, oratoric și erudit deopotrivă, în care se combină limpezimea raționamentelor cu plasticitatea comparațiilor, acuratețea ideilor cu simplitatea expresiei. Stilul lui Adrian Severin înseamnă, cel mai adesea, realizarea unor distincții de filigran, îndelung elaborate în detalii și apoi impecabil articulate în imagini sintetice relevante și pigmentate cu accente spirituale deosebit de sugestive. De pildă, o mai amplă și amănunțită comparație între

ceea ce înseamnă conduitele tipice pentru oamenii de stat, oamenii politici și politicieni este, în cele din urmă, rezumată astfel: *„Oamenii de stat împlinesc destinul – și prin asta fac istoria. Oamenii politici se folosesc de destin – și prin aceasta însoțesc istoria. Politicienii se lasă târâți de destin – și prin aceasta frânează istoria, furându-i energiile în interes propriu. Lucrând în perspectiva timpului istoric, oamenii de stat văd mai degrabă întregul decât partea, mai degrabă pădurea decât copacii. Ei înțeleg că, potrivit metaforei lui Lucian Blaga, nufărul sublim își trage albeața imaculată din negrul mâlului urât mirositor; că insectele urâte, care îți strică somnul la marginea livezii înflorite, nu pot fi distruse, căci fără ele n-ar fi cu putință polenizarea în lipsa căreia pomii ar rămâne în veci neroditori... Aceia care se bucură de fructele muncii oamenilor de stat, a făuritorilor de istorie, au de regulă sentimentul că fructele oricum ar fi crescut și rețin doar că bălțile pe care plutesc nuferii n-au fost asanate la timp și nici insectele urâcioase stârpite la vreme".*

Fiind aproape obligat, de traseul expediției sale, să opereze asemenea distincții între oamenii de stat, oamenii politici și politicienii care intersectează faptele analizate, Adrian Severin scrie cronica evenimentelor din postura delicată și responsabilă nu a observatorului detașat, ci a personajului care a luat parte activă la ele. Logica interioară a cărții, structurarea ei tematică și perspectivele predilecte ale comentariilor și analizelor întreprinse poartă această pecete – a lucrurilor văzute „din interior". Adrian Severin devine autor al cărții numai în măsura în care a fost și coautor efectiv al multora dintre subiectele ei. Ceea ce l-a îndemnat să purceadă la o asemenea „expediție interioară" n-a fost nici nevoia de a se acomoda cu o realitate trecută, folosind destinul drept scuză, nici tentația de a deplânge pur și simplu destinul acelei guvernări, ci tocmai certitudinea, pe care numai veritabilii oameni de stat o pot avea, că a participat, efectiv, la construcția reală a unui segment de istorie, ce se cere descris și explicitat cu argumentele pretențioase ale raționalului, și nu cu evocările comode ale emoționalului. De pildă, iată cum descrie Adrian Severin câteva dintre problemele economice ale statului român din acea perioadă – și le amintim aici, pentru că e bine, încă, să nu le uităm:

„Economia românească ne apărea asemenea acelui om bolnav care suferă simultan de mai multe maladii și la care aplicarea celui mai bun tratament pentru inimă este contraindicată pentru boala sa de ficat,

cel mai bun tratament pentru ficat este contraindicat pentru boala sa de stomac, cel mai bun tratament de stomac este contraindicat pentru boala sa de rinichi și așa mai departe. În astfel de cazuri, doctorul procedează fie la aplicarea unor tratamente mai puțin eficace, dar mai suportabile pentru organism în ansamblul său, fie la alternarea tratamentelor, când pentru o boală, când pentru alta, fie la ignorarea unuia dintre organele bolnave, pe care îl sacrifică spre a le trata pe celelalte, considerate a fi vitale.

Guvernul Roman preluase economia într-o stare în care nu se putea să tratezi inflația fără să descurajezi investițiile, să încurajezi investițiile fără să dezechilibrezi bugetul, să reduci deficitul bugetar fără să mărești șomajul, să combați șomajul fără să amâni restructurarea economică, să accelerezi restructurarea fără să închizi fabricile etc. La un moment dat, inflația ar fi putut juca rolul unui factor de creștere. Acceptarea, pentru o vreme, a acțiunii factorilor inflaționiști trebuia însă compensată de anumite restricții în domeniul bugetar. În alt moment, stimularea exporturilor ar fi putut fi obținută prin deprecierea monedei naționale. Într-un altul, investițiile ar fi putut fi relansate și acumularea capitalului românesc stimulată prin sacrificarea bugetului, adică prin acceptarea unui anume deficit bugetar.

Toate acestea s-au făcut de către Guvernul Roman, ceea ce, de fiecare dată, i-a atras critici dintr-o direcție sau alta. Ba că neglijează inflația, ba șomajul, ba investițiile, ba retehnologizarea, ba moneda națională, ba exporturile; ba datoria publică, ba mai știu eu ce, însă, când, în urma vreunui viraj luat prin «derapare calculată», se relua mersul ferm în linie dreaptă și într-un domeniu anume se reintroducea disciplina spre a se relaxa regimul altui domeniu, apăreau proteste împotriva «lipsei de omenie» a executivului, care acceptă să impună economiei și populației costuri însemnate".

Dacă suntem siguri că Adrian Severin nu ar fi fost nicicum în stare de lașitatea unei evadări față de răspunderea echipei din care a făcut parte, el nu comite nici eroarea polului opus, de a imprima un ton apologetic acelei perioade. Din acest echilibru interior, în care n-a fost loc nici pentru scuze, nici pentru laude, din această obiectivitate, asemănătoare, cumva, celei a chirurgului care efectuează incizia gândindu-se la boală, nu la bolnav – rezultă credibilitatea pe care o respiră întreaga analiză făcută de Adrian Severin: *„Porniți să defrișeze*

un drum pentru a cărei construcție nu exista nicăieri în lume vreo experiență anterioară – drumul de la totalitarism la libertate – și acționând aproape permanent într-un mediu politic ostil, membrii Guvernului Roman n-au știut, n-au putut și, uneori, poate n-au vrut să evite compromisul. Și era firesc ca arta compromisului să pară a fi ieșirea către soluții – dacă nu ideale, cel puțin optime în condițiile date – pentru niște oameni care au trăit prinși în cleștele îndoielilor carteziene proprii oricărei ființe cugetătoare, precum și în acela al presiunilor exercitate de nostalgicii conservatori... Era firesc, însă nu a fost bine! (...) Din păcate, uneori, jumătățile de măsură rezultate din compromis sunt mai rele, mai compromițătoare decât măsurile greșite. Or, tocmai aceste jumătăți de măsură – chiar dacă au mai amânat, poate, confruntarea deschisă dintre reformă și contrareformă – pe termen scurt au compromis reforma Guvernului Roman în ochii populației. (...) Gradualizând, etapizând și tergiversând, guvernul a acceptat amânarea succeselor reformei și astfel a pierdut șansa unică de a convinge că el are dreptate, că el se află pe drumul cel bun. Nu terapia de șoc, ci șocul lipsei de rezultate vizibile, nu prea marele șoc, ci prea puțina terapie au deziluzionat populația, oferind astfel spațiu de manevră conservatorilor, încurajând critica neocomunistă și stimulând joncțiunea forțelor restaurației de dreapta cu ale restaurației de stânga".

Componenții echipei Roman au frapat, de la început, prin tinerețe și cultură, prin erudiție și mobilitate intelectuală, prin prospețimea ideilor și înălțimea aspirațiilor. Am putea spune că, într-un anume sens, a fost o guvernare pentru secolul XXI, care s-a lovit de multe mentalități proprii secolului XIX. Au realizat, cu tristețe, această inadecvare, dar – cum spune Adrian Severin – „nu poți jigni pe cineva, explicându-i lucruri pe care le consideri de domeniul evidenței". Ei n-au recurs la asemenea „jigniri" – și i-a costat. Starea lor naturală a fost seninătatea și convingerea că lumea le va da dreptate și va fi de partea lor; iar această anestezie a simțurilor elementare de conservare a puterii este dintotdeauna starea optimă tocmai pentru cel care abia așteaptă să lovească cu bâta – ceea ce s-a și întâmplat. Barometrul interior al acelei echipe, convingerile și credințele ei intime, răspunsurile reale pe care le aștepta din partea societății civile, într-o perioadă în care guvernarea Roman s-a putut gândi la orice, numai la cum să țină de scaunele puterii – ne confirmă că acest gând al menținerii la putere cu orice preț

și cu orice risc le-a fost complet străin; abia din '92 încoace vedem bine ce-nseamnă și ce trebuie să faci pentru a- ți menține puterea și care sunt mijloacele pentru a nu te mai despărți de ea.

Slăbiciunea acelei echipe – dacă așa ceva se poate numi slăbiciune sau virtute? – a constat în speranța că va reuși să impresioneze „prin modestie și demnitate, prin seriozitatea orientării prioritare a problemelor de fond ale țării" – și nu prin preocuparea sfidătoare, frenetică și fățișă de a se menține la putere. Adrian Severin face o enumerare aproape dramatică a tuturor componentelor societății civile, care aveau toate argumentele pentru a regăsi în guvernarea de atunci expresia directă a unei maniere practice de a le cultiva și apăra interesele și, implicit, toate motivele de a apăra acea guvernare: *„În ciuda norilor grei care se adunau neîncetat, Guvernul Roman a rămas până la final senin. El n-a încetat nici o clipă să fie convins că lumea va înțelege, în cele din urmă, de la sine adevărul în legătură cu intențiile și strădaniile sale. Nu s-a îndoit niciodată că poporul dorește cu ardoare reforma și este gata să accepte costurile sale; că țăranii îl vor susține recunoscând în guvern, și nu în altcineva, pe acela care le-a dat pământ; că oamenii de afaceri și managerii vor fi recunoscători pentru noile oportunități investiționale, pentru liberalizarea economiei și pentru atașamentul față de privatizare; că intelectualii vor aprecia ținuta culturală și educația pe care, în fine, o aveau membrii executivului, precum și libertatea de mișcare și afirmare internațională căpătată după decenii de izolare; că tinerii vor da răspuns favorabil celor care ridicaseră barierele de vârstă și de vechime din calea promovării în funcție și care combăteau atât restaurația de stânga, cât și pe cea de dreapta; că democrațiile occidentale nu vor putea, până la urmă, să nu sară în apărarea unei administrații ce promova un program de reformă tot mai mult recunoscut ca fiind unul dintre cele mai ambițioase, mai radicale și mai coerente. Și dacă toate acestea erau în firea lucrurilor, noi, cei din guvern, nu trebuia să mai facem ceva spre a lămuri lumea.*

Eram siguri că o asemenea atitudine va impresiona prin modestie și prin demnitate, precum și prin seriozitatea orientării prioritare către rezolvarea problemelor de fond ale țării. Consideram că restul era propagandă ieftină și frivolă, zgomot, formă fără fond care, nu-i așa, ar fi scandalizat electoratul de calitate. (...)

Procedând în spiritul ideilor de mai sus, Guvernul Roman s-a comportat asemenea acelor păsări care se vânează cu lațul. Vânătorul așază un laț printre frunze sau printre ierburi, iar pasărea vine și, cercetând locul fără teama de primejdie, își bagă singură capul în capcană. Desigur, naivitatea poate fi – și în cazul Guvernului Roman a fost – semnul desăvârșitei bune-credințe. Când cugetul îți este curat, te gândești că nici ceilalți nu pot fi altfel. Chiar dacă îți sunt poate dușmani, ei nu pot fi decât loiali.

Naivitatea Guvernului Roman poate fi tratată și ca o nevoie de a- și verifica dreptatea. Nu poți condamna pe cineva până când nu ai toate probele vinovăției sale. Pe de altă parte, nu poți jigni pe cineva, explicându-i lucruri pe care le consideri de domeniul evidenței".

Scriind această carte, Adrian Severin și-a asumat, într-un anume fel, rolul cronicarului Antonio Pigafetta – cel fără de care n-am fi cunoscut toate peripețiile lui Magellan, în călătoria sa în jurul lumii. Pigafetta a fost deopotrivă participant la expediție și cronicar al ei, lăsând posterității mărturia scrisă a unei experiențe istorice unice.

Comparația mi-a fost sugerată de împrejurările în care s-a născut această carte; ea a fost publicată mai întâi în serial, în ziarul „AZI", sub titlul „Slăbiciunile guvernului Roman". Serialul respectiv (cel care a născut cartea, și nu invers) a fost urmărit într-o tăcere foarte atentă de mulți „oameni de stat", „oameni politici" și „politicieni". În timpul publicării episodice a acelui serial, Adrian Severin putea să pară doar un liniștitor Pigafetta al faimoasei „echipe de sacrificiu"; fiecare episod avea numai limpezimea apei de mare, ținută în căușul palmei – dar acum, puse toate la un loc, între coperțile unei cărți, acele însemnări au căpătat forța, tumultul și energia valurilor! Cronica lucidă pe care Adrian Severin o face propriei sale incursiuni interioare, printr-o experiență politică și statală de cel mai înalt nivel, semnifică o despărțire de Pigafetta. Cronicarul Adrian Severin nu ne-a oferit nici vreun jurnal al guvernării, nici niște însemnări „de sertar" și nici măcar simple note politice, cum s-au mai scris destule prin publicistica românească; simplificând, am putea spune că *„Lacrimile dimineții"* adună din fiecare câte ceva, fiind deopotrivă memorialistică de idei și manifest politic, evocare cu valoare de document și eseu cu implicații meditative, însemnare cu valoare istorică și reflecție cu virtuți proiective. O asemenea diversitate stilistică era, probabil, cea mai recomandată pentru a analiza, din toate unghiurile de vedere, acest paradox născut la

îngemănarea dintre dimineața optimistă a unei democrații abia născute și tragedia înlăcrimată a unui ideal pângărit. *„Lacrimile dimineții“* are ca subtitlu „Slăbiciunile Guvernului Roman“: izomorfismul, pe verticala termenilor, ni se pare edificator. Pe de altă parte, judecățile și reflecțiile ce se nasc din alăturarea acestor termeni conduc la exprimarea unei morale legitime referitoare la răspunderea față de viitor. Toată cartea vibrează de această luciditate asupra lucrurilor ce trebuie făcute – nicicum de resemnare pentru cele petrecute deja, de cristalizarea a ceea ce poate fi valoros pentru viitor și nu de condamnarea a ceea ce a fost rău în trecut: *„Astăzi, membrii onești ai Guvernului Roman știu că au avut dreptate. Astăzi, ei știu că măcar în aspirațiile lor au fost de partea bună a baricadei. Și mai știu că, în bătălia politică, în jungla politică nu au nedreptățit pe nimeni. Dar buna-credință și certitudinea dreptății presupun ocoluri, așteptări și costuri care trebuie plătite. Pentru Guvernul Roman, ele au însemnat pierderea nedreaptă a încrederii electoratului, retragerea prematură a mandatului de guvernare și obligația de a traversa deșertul ingratitudinii, indiferenței și neîncrederii.*

...Și totuși, până la urmă, adevărul va triumfa!“.

Dacă toți vom înțelege *adevărul ca datorie*, probabil că, până la urmă, adevărul va triumfa!

Octavian Ştireanu

Cuvânt către cititori

De regulă, cărți ca aceasta, pe care cutez să o prezint astăzi cititorului, se scriu la vreme îndelungată după epuizarea evenimentelor descrise și analizate, când marile pasiuni se vor fi stins, marile „secrete“ își vor fi pierdut importanța practică și principalele personaje istorice implicate vor fi trecut în neființă. În ciuda unei asemenea practici, am socotit că acum, când bătălia pentru împlinirea comandamentelor Revoluției din decembrie 1989 este încă în toi, când desprinderea dintr-o lume a sclaviei, a totalitarismului, a întunericului și a deșărtăciunii și intrarea într- o lume a libertății, a democrației, a luminii și a speranței sunt încă incerte, este mai util ca niciodată să aduc la cunoștință celor care au trăit acești ani adevăruri pe care nu aveau de unde să le cunoască, fapte și întâmplări fără de contemplarea cărora nu pot fi înțelese nici perioada pe care o traversăm, nici ceea ce avem de făcut în continuare. Contemporanii evenimentelor povestite și analizate de mine sunt cei mai îndreptățiți și cei mai interesați să cunoască adevărul unei piese în care ei înșiși au fost actori.

Am fost și rămân conștient de riscurile pe care mi le-am asumat procedând astfel. Pe de o parte, este posibil ca unele aprecieri construite la „cald“ să fie contrazise o dată cu trecerea timpului, atunci când alte taine vor fi dezvăluite și când alte perspective se vor deschide. Pe de altă parte, există pericolul ca mulți dintre aceia nemulțumiți de lumina în care vor fi puși prin „dezvăluirile“ acestei cărți să reacționeze cu lipsă de umor și să dezvolte față de autor atitudini inamicale. Dealtminteri, publicarea cărții în foileton, în paginile ziarului „AZI“, a și declanșat o sumedenie de reacții și de controverse dintre cele mai pasionale. Așa cum era firesc pentru o societate ca a noastră, nemulțumirile unora, care au avut ocazia să-și vadă în oglindă chipul adevărat, s-au transformat nu în amendări aduse textului, ci în atacuri împotriva autorului. De asemenea, fanii unora dintre personajele cărții au reproșat că favoriții lor au fost prezentați în culori prea întunecate, în timp ce inamicii acelorași eroi au criticat vehement înfățișarea lor în nuanțe prea roze. Li se poate răspunde doar că realitatea nu este numai în alb și negru, ci într-o infinitate de griuri, când mai închise, când mai deschise. În acest context, trebuie subliniat că fotograful nu are nici o vină dacă un chip imortalizat pe peliculă nu este pe placul posesorului său ori al prietenilor lui. În același timp, umbrele nu neagă calitățile personajelor pozitive, ci doar le umanizează, după cum lumina nu reabili-

tează automat un personaj negativ, ci îi face cu atât mai verosimile și mai regretabile păcatele.

Oricum ar sta lucrurile, însă, eu cred că rostirea adevărului nu este facultativă. Ea este obligatorie pentru toți aceia care aspiră la un loc demn în amintirea lumii și, drept urmare, o atare obligație trebuie executată, indiferent de caracterul mai mult sau mai puțin dezagreabil al consecințelor imediate.

Desigur, trebuie spus că adevărul cuprins în paginile cărții de față este, în mod inevitabil, parțial, incomplet. El se bazează pe date la care, personal, am avut acces – și, neîndoielnic, experiența și cunoștințele mele nu acoperă întreaga realitate istorică – precum și pe relatări sau documente oferite mie de alți participanți la evenimentele perioadei analizate – și, indiscutabil, asemenea surse pot fi marcate, la rândul lor, de subiectivisme, de „amnezii" vinovate, de aprecieri eronate. Totodată, am fost nevoit să evit a face publice o serie de informații având caracter de secret de stat și a căror divulgare ar fi putut dăuna intereselor naționale. Menționez însă că, prin păstrarea discreției în legătură cu informațiile respective, nu au fost deformate în nici un fel concluziile firești ale incursiunii analitice efectuate.

Această carte nu este exclusiv o lucrare de memorialistică, întrucât se referă și la întâmplări la care nu am participat direct. Ea nu este nici o simplă carte de istorie, atâta timp cât, dincolo de descrierea trecutului, ambiționează să facă și o analiză cu valoare prospectivă a ideilor, evenimentelor și moravurilor. Nutresc speranța că aceia care își vor consuma timpul cu lectura cărții de față vor găsi în paginile ei și reflecții din domeniile filosofiei, economiei, culturii și moralei demne de o oarecare considerație. În sinteză, am dorit să ofer, în primul rând cetățenilor României, dar și observatorilor străini interesați în evoluția post totalitară a țării noastre și a Europei centrale şi de est , o imagine critică pentru trecutul apropiat, un manifest politic pentru prezent și câteva principii programatice pentru un viitor al speranței.

Mulțumesc tuturor prietenilor mei care m-au încurajat și ajutat, făcând posibilă apariția acestei cărți!

Mulțumesc cititorilor care o vor cerceta cu exigență onestă și cu îngăduință lucidă!

Autorul

I. PUNEREA PROBLEMEI

ADEVĂRUL CA DATORIE

de la adevărul puterii la puterea adevărului

La 28 iunie 1990, în sala Atheneului Român, Petre Roman, în calitate de prim-ministru desemnat, prezenta în stupefacţia generală, programul şi lista noului guvern. Liderii principalelor partide de opoziţie, în ciuda atmosferei politice înveninate din cauza mişcărilor contestatare din Piaţa Universităţii şi lichidării lor prin intervenţia brutală a poliţiei, urmată de descinderea minerilor din Valea Jiului în zilele de 13-15 iunie, nu au putut decât să-şi exprime acordul şi satisfacţia faţă de documentele prezentate spre aprobare. Partidul de guvernământ, Frontul Salvării Naţionale, a aplaudat cu toată forţa celor 65 de procente obţinute în recentele alegeri din mai, orientarea programatică a noii echipe guvernamentale. În după-amiaza aceleiaşi zile, practic fără dezbateri, cele două Camere ale parlamentului, separat, aveau să acorde votul de încredere cu o virtuală unanimitate, puţinele voci contra sugerând mai degrabă rezerve de ordin personal, decât vreun dezacord de fond.

Ţara primea astfel cu bucurie un guvern tânăr, cu o medie de vârstă uluitoare, de numai 48 de ani, în contrast izbitor cu gerontocraţia prerevoluţionară, cu miniştri a căror inteligenţă nu a putut-o contesta nimeni niciodată, vorbind numeroase limbi străine şi dezvoltând o viziune europeană modernă atât în politica internă, cât şi în cea externă. Spre deosebire de ceea ce s-a afirmat

mai târziu, la instalarea Guvernului Roman nimeni nu s-a îndoit de virtuţile profesionale ale membrilor săi, atestate prin numeroase doctorate în economie, drept, inginerie etc., dublate de lungi liste de lucrări ştiinţifice, de reputaţie în cercurile de specialitate româneşti şi străine, de o exemplară activitate didactică, teoretică şi practică. Convingerea asupra competenţei noului guvern a mers până acolo încât unii analişti au afirmat public că el cuprinde de-a dreptul „personalităţi-unicat" în care românii trebuie să aibă încredere şi cu care pot să se mândrească.

La numai 15 luni de la instalarea sa, Guvernul Roman se prăbuşea sub şocul unei adevărate lovituri de stat deghizate în „revoltă spontană a clasei muncitoare din ramura mineritului", trădat de celelalte instituţii ale abia înfiripatului stat de drept, care din miopie sau din rea-credinţă, n-au acţionat în nici un fel în indiferenţa dezolantă a populaţiei şi în tăcerea dezolată a democraţiilor străine.

Dintre toate acestea lucrul cel mai grav, mai surprinzător şi mai dureros a fost tocmai atitudinea oamenilor de rând care au asistat la eveniment cu sentimentul că se despart de un guvern corupt, condus de „Petrică bişniţarul" şi compus din „diletanţi şi aventurieri".

Cum poate fi explicată o asemenea schimbare spectaculoasă de apreciere şi atitudine „care măsoară practic drumul de la speranţă la disperare"?

Guvernarea Roman lansase una din cele mai ample, mai sistemice şi mai coerente reforme din istoria ţării, în multe privinţe superioară reformelor similare introduse în celelalte state ale Europei centrale şi de est. Reforma instituţiilor statului de la guvern şi ministere până la o administraţie locală, reforma unităţilor economice şi a raporturilor dintre ele, reforma proprietăţii, reforma sistemului bancar, reforma agrară, reforma justiţiei, reforma relaţiilor de muncă sunt doar o parte din schimbările fundamentale concretizate într-un număr record de legi care au pus capăt sistemului comunist în societatea românească, inaugurând postcomunismul în viaţa noastră economică, politică, socială şi morală. Lor li s-au adăugat abolirea monopolului de stat în domeniile comer-

cial şi valutar, liberalizarea preţurilor, dobânzilor şi salariilor, începutul convertibilităţii leului, al privatizării, al descentralizării administrative şi al eliminării subvenţiilor, primele măsuri de stabilizare macroeconomică. La plecarea sa, în ciuda unor evidente erori de politică externă, Guvernul Roman se putea felicita pentru a fi scos România din izolarea internaţională în care o găsise datorită faimoasei „mineriade" din iunie 1990. Legăturile cu Fondul Monetar Internaţional şi cu Banca Mondială, întrerupte încă pe vremea regimului ceauşist, fuseseră restabilite şi acordurile esenţiale cu aceste organisme finanţatoare internaţionale fuseseră încheiate. Convenţiile de asistenţă cu Grupul celor 24 de ţări dezvoltate fuseseră semnate, iar programele de sprijin PHARE şi TEMPUS erau extinse şi pentru România, ca de altfel şi fondul de know- how britanic sau fondul de ajutor al SUA. Ţara noastră primise statutul de invitat special în Consiliul Europei pe baza unei declaraţii de excepţie a Guvernului român şi în urma unei prestaţii personale memorabile a primului-ministru desfăşurate în chiar hemiciclul Adunării Parlamentare Europene. Tratatul de asociere la Piaţa Comună progresa rapid.

Unde este corupţia? Unde diletantismul? Unde aventurismul? Degradarea dramatică a nivelului de trai al populaţiei a început după înlăturarea Guvernului Roman şi, lăsând la o parte acuzele generale prin care se doreşte să i se atribuie vina pentru ce a urmat după ce el nu a mai administrat ţara, nimeni nu a precizat până acum în mod clar şi exact în ce au constat greşelile sale care, chipurile, ar justifica dezastrul guvernării de azi.

Şi totuşi, Guvernul Roman a căzut fără regrete. Cum a fost posibil?! Cum este posibil? Cauzele sunt, desigur, multe. Unele dintre ele ţin însă, trebuie să ţină, şi de slăbiciunile proprii acelui guvern, nu neapărat cu sensul de erori, ci de puncte vulnerabile, de călcâie ale lui Ahile prin care au pătruns săgeţile unor Parişi ignoranţi, meschini şi iresponsabili, îndreptate de mâna nevăzută a unor zei retrograzi şi răzbunători.

Aceste slăbiciuni trebuie descoperite cât mai repede şi aduse la cunoştinţă publică pentru că numai astfel se vor putea demonta mecanismul compromiterii şi înlăturării unui guvern reformator in

viaţa politică a României, spulbera perdelele de fum ale acuzelor nedrepte prin care conservatorii vor să ascundă sau să legitimeze politica restauraţiei şi evita repetarea unor traumatisme ca acela din septembrie 1991, din care societatea românească nu şi-a revenit încă.

Cum până acum nu s-a găsit nimeni, sau nu a avut nimeni interesul să întreprindă sistematic un asemenea demers, am decis să-mi asum sarcina riscantă de a căuta adevărul, cu handicapul, dar şi cu avantajul celui care vorbeşte din interiorul cetăţii.

II. GUVERNAREA: STIL ȘI CARACTER

LEGALISMUL

despre „furnicuțele devoratoare"

Guvernul Roman nu ar fi căzut așa cum a căzut dacă nu ar fi adoptat în problema restructurării personalului administrativ soluția „perfectului legalism".

Pentru ca reforma propusă de guvern să reușească, pentru ca noul sistem introdus prin legi, prin instituțiile și deciziile de politică macroeconomică și macrosocială să-și creeze rapid structurile proprii și să devină funcțional, ar fi fost nevoie, pe de o parte, de acțiunea coerentă, energică și devotată a întregului personal din administrația de stat, de la ministere și până la primării, de la armată până la poliție, de la inspectoratul fiscal până la cel sanitar. Pe de altă parte, ar fi fost nevoie de o debirocratizare generală, de o ușurare drastică a apăsării cu care birocrația generată de fostul stat dictatorial al hipercentralismului și al economiei de comandă sufoca orice aspirații populare. Primenirea rapidă a aparatului administrativ și, concomitent, reducerea lui erau deci comandamente de căpetenie, care nu se puteau înfăptui cu vechiul Cod al muncii în mână, ci numai prin măsuri energice, de-a dreptul revoluționare.

Guvernul a optat însă pentru o altă cale. Ne-am zis că nu trebuia să procedăm abuziv, așa cum o făcuseră comuniștii când au venit la putere sau cum a făcut-o ulterior Guvernul Văcăroiu. Voiam să evităm epurările aparatului administrativ în general și mai ales acelea care ar fi fost operate pe bază de dosar sau pe motive

politice. Lipsiţi de criterii clare pentru stabilirea competenţei pe bază de examen, doream în orice caz să punem capăt experimentului nefericit din primele luni ale anului 1990, când s-a trecut la alegerea conducătorilor de întreprinderi şi instituţii de către consiliile Frontului Salvării Naţionale, nişte adevărate soviete de salariaţi, alcătuite mai mult sau mai puţin la întâmplare.

Acest exces de legalism a lipsit procesul de aplicare a reformei de temelia solidă a aparatului de stat, lăsând totodată impresia că guvernul este fie slab şi lipsit de energie în urmărirea obiectivelor sale, fie de conivenţă cu vechea birocraţie îmbătrânită în rele, îmbuibată de privilegii şi ostilă instinctiv oricărei schimbări.

La început, când se părea că Guvernul Roman este tare – iar FSN- ul instalat la putere pentru o veşnicie – funcţionarii publici, lipsiţi, ca urmare a Revoluţiei, de marele lor stat major, s-au retras într-o tăcere prudentă, dublată de înşelătoare semne de loialitate. Îmi amintesc, de pildă, că în martie-mai 1990, când am fost numit secretar de stat pentru privatizare la Ministerul Economiei Naţionale, deşi potrivit ierarhiilor timpului ocupam locul cinci în ordinea de precădere, eram tratat cu o atenţie acordată în mod normal ministrului plin. Nici unul dintre ceilalţi miniştri nu m-a invitat vreodată spre a-mi cere să rezolv ceva. Aproape ori de câte ori aveau ceva să-mi comunice, se deplasau ei la mine, indiferent de grad, onoare ce mă punea într-o situaţie cu atât mai jenantă cu cât ştiam că cei mai mulţi nu se comportau astfel din preţuire, ci din teamă. Aflasem că se întruneau pe grupuri, întrebându-se ce -i de făcut întrucât numirea mea intempestivă era un semn că şi lor şi ministerului li se pusese gând rău.

După un timp însă, constatând că nu li se întâmplă mare lucru, că orice înlocuire se face sub protecţia procedurilor legale, foarte restrictive în această materie, funcţionarii administrativi au trecut de la pasivitatea înspăimântată, la rezistenţa pasivă, iar de aici la subminare şi revoltă. Asemenea unor furnici capabile să poarte un grăunte de câteva ori mai mare decât propriul corp, ei au pornit cu frenezia implacabilă a unui muşuroi să blocheze şi să zdrobească mecanismul reformei. Dispoziţiile noastre nu erau transmise ori erau transmise eronat. Birocraţia desfăşura acţiuni contrare literei şi spiritului reformei, ori încuraja fenomene de natură a ne com-

promite. Ea a fost prima care a început colportarea zvonurilor despre așa-zisa corupție a guvernului și despre lipsa dorinței lui reale de schimbare.

Dacă vreuna din aceste furnicuțe devoratoare era îndepărtată, alte câteva sute îi luau locul în opera distructivă, preocupându-se totodată și de protecția și reabilitarea celei exilate, pe care după o scurtă vreme o regăseai cu surprindere la vechul ei loc. Spre pildă, chiar în Secretariatul General al Guvernului a fost imposibilă înlăturarea unuia dintre secretarii generali adjuncți, deși nu mai puțin de cinci ordine ale primului-ministru fuseseră emise în acest sens. Omul reapărea mereu în aceeași structură, ba într-o funcție, ba într-alta, numit de diverși șefi mai mici, care îl declarau indispensabil. În fapt, el nu s-a mutat o zi din biroul său și nu a încetat o oră să facă munca pe care o făcea și înainte de Revoluție. Astăzi Guvernul Văcăroiu l-a repus în funcția din care noi l-am demis.

Când s-a aflat că unul dintre secretarii de stat de la Ministerul Finanțelor, dl. Marin Stelian, precum și viceguvernatorul Băncii Naționale, dl Gh. Stroe, zădărnicesc negocierile cu FMI, Banca Mondială și G 24 – afirmând pur și simplu, așa cum o mai făcuseră și pe vremea lui Ceaușescu, că nu avem nevoie de credite și de asistență străină – s-a cerut eliberarea lor imediată din funcție. Același lucru s-a decis și în legătură cu secretarul de stat Nicolae Văcăroiu, care bloca practic acțiunea de liberalizare a prețurilor, fiind incapabil să înțeleagă mecanismele economiei de piață. Ministrul finanțelor, dl Theodor Stolojan, care avea o cuviincioasă inhibiție față de toți foștii săi șefi, deși a admis că destituirea era singura soluție ce se impunea, a procedat doar la o simplă retrogradare sau la transferul în funcții din alte instituții de stat. De pe noile poziții, cei în cauză și-au continuat rezistența și cu greu se va putea calcula ce pagube a adus statului activitatea lor.

În mod similar s-au conservat rețelele administrative mafiotice din turism, agricultură, transporturi, diplomație, învățământ. Ele s-au interpus ca o lentilă impermeabilă între guvern și populație, izolându-l pe cel dintâi și exasperând-o pe cea din urmă.

În disperare de cauză, guvernul a făcut să se adopte Legea privind angajarea pe principiul competenței, lege prin care se

urmărea promovarea tineretului prin desființarea barierelor de vârstă şi de vechime. Vârsta şi vechimea nu sunt un merit, voia să zică guvernul. Ca atare, angajarea şi avansarea trebuie să aibă loc doar pe principiul valorii profesionale şi morale. Ce folos! Multe instituții începuseră deja să se prevaleze de principiul autonomiei, pe care tot guvernul îl formulase, spre a închide porțile în fața noilor veniți.

Revoluțiile izbutite şi dictaturile prăbuşite sunt urmate adeseori – de cele mai multe ori – de teroare. Numai aşa noua putere abia înfiripată se poate impune în fața exponenților vechiului sistem abia îngenunchiat, căci în viața socială vechiul nu moare o dată cu naşterea noului. Ele – noul şi vechiul – coexistă o vreme şi se înfruntă până când balanța puterii se înclină decisiv şi definitiv în favoarea forțelor revoluționare, care numai atunci devin întru totul legitime. Prin revoluție continuitatea puterii – sau, poate, mai bine spus, continuitatea legitimității puterii – se întrerupe, o altă putere se legitimează prin însuşi faptul victoriei ei şi societatea, rupându-se de trecut, se transformă în profunzime. A realiza o asemenea tansformare ținând în mână legea regimului pe care tocmai îl desființezi este un exercițiu pe cât de dificil, pe atât de riscant.

În măsura în care o dictatură părăseşte scena istoriei nu ca urmare a unei evoluții naturale, obiective şi graduale, ci prin efectul intervenției conştiente, politic conduse a unei forțe revoluționare, această forță trebuie să-şi ducă tot atât de conştient planul până la capăt, să poarte schimbarea până la ultimele consecințe, întemeindu-se pe propria voință, îngemănată cu manifestarea absolută a propriei energii.

Ar fi trebuit, poate, ca guvernul să ceară puteri speciale spre a suspenda Codul muncii, în paralel cu introducerea de stimulente care să atragă oamenii de valoare în administrație. Pe o asemenea bază s-ar fi putut declanşa un adevărat uragan în administrația de stat, operându-se de îndată şi cu orice riscuri modificări masive de structuri organizatorice şi de persoane.

Guvernul a preferat însă calea legală, precum şi efortul de recuperare şi reciclare a vechiului aparat. Acesta însă a folosit legea tocmai spre a submina guvernul şi reforma sa, după care a aşteptat cu răbdare apariția unui nou şef, cu care să aibă idei şi

interese comune. Iar cel din urmă nu a întârziat să apară în septembrie 1992.

PAŞOPTISMUL

lupta dintre partizanii lui „acum"şi partizanii lui „mai încolo"

Paşoptismul este termenul ce desemnează – în limbajul nostru – nu numai exaltarea revoluţionară, ci şi simţul momentului istoric, spiritul lui „acum ori niciodată!". Puţin caracteristic sufletului românesc – mai degrabă iubitor de evoluţie lentă, decât de ruptură, de şocantă schimbare revoluţionară – **paşoptismul** a fost o excepţie în istoria românilor. El s-a manifestat **în** şi **prin** Revoluţia de la 1848 – de unde şi-a luat şi numele – prin Revoluţia din decembrie 1989 şi... prin Guvernul Roman. Prin aceasta, Guvernul Roman s-a pus în „conflict" cu aspiraţia spre calm şi cu relativismul popular.

Fostul preşedinte francez Raymond Poincaré, ajuns pe meleagurile noastre într-un proces de la începutul secolului, făcea observaţia cum că noi ne-am afla la porţile Orientului, unde totul este tratat cu uşurinţă. Reflecţia, justă în fondul ei, nu a caracterizat însă guvernarea Frontului Salvării Naţionale.

Dimpotrivă, membrii Guvernului Roman au trăit cu acuitate sentimentul că timpul nu mai are răbdare, că a sunat ceasul marelui nostru destin, că suntem chemaţi la o mare înfăptuire, că trenul norocului nostru istoric pleacă din gară **acum**, pentru a nu se mai întoarce vreodată. Aşa se explică toată frenezia reformatoare, cele peste 150 de legi adoptate într-un timp record, cu o medie uluitoare de o lege la fiecare 2-3 zile – performanţă pe care Occidentul o priveşte şi astăzi cu uimire – , crearea de noi instituţii – Agenţia Naţională de Privatizare şi Dezvoltare a Întreprinderilor Mici şi Mijlocii; Agenţia Română de Dezvoltare; Comisia Naţională pentru Prognoză şi Orientare Economică; Consiliul pentru Reformă, Relaţii şi Informaţii Publice; Fondurile Proprietăţii Private şi al Proprietăţii de Stat etc. – şi restructurarea drastică a celor vechi – spre pildă, Ministerul Resurselor şi Industriei s-a format prin comasarea a circa 20 de foste ministere şi instituţii ale adminis-

trației de stat –, nenumăratele decizii de politică economică și socială, care i-au aruncat pe cetățeni, surprinși și copleșiți de stres-ul noutății, dintr-o cultură într-o altă cultură. De la cultura prețului unic, uniform și înghețat, la cea a prețului negociabil, diferit de la un comerciant la altul și fluctuant; de la cultura magazinelor goale, menținând iluzia prețurilor accesibile pentru necăjiții cozilor interminabile, la cultura magazinelor „expoziție", pline cu produse autentice, vândute la prețuri prohibitive; de la cultura salariului fix și indiscutabil, la cea a salariului privit ca preț al muncii, stabilit prin negocieri directe; de la cultura „remunerației după buget", ca unică sursă de venituri pentru cetățean, la cultura cumulului de salarii pe principiul că hărnicia crește imediat câștigurile, cât și la cultura cumulului de venituri adăugând salariului și încasările provenite din investiții și din comerț; de la cultura postului și salariului asigurat, la cea a liberei concurențe pe piața muncii; de la cultura dobânzilor modice și fără semnificație, la cultura dobânzilor ca preț al creditului și ca instrument de influențare a evoluției economice; de la cultura variantei unice, la cultura alternativelor multiple, impunând efortul de a alege pe propria răspundere între diversele variante posibile; de la cultura tuturor certitudinilor disperate, la cultura tuturor speranțelor incerte; în fine, de la cultura sclaviei într-o societate închisă, la cultura libertății într-o societate deschisă.

Aproape fiecare gest al Guvernului Roman, făcut pe parcursul celor aproximativ 14-15 luni în care s-a aflat la putere, a fost privit prin prisma reformei; începând cu formarea și organizarea guvernului, în care numărul de ministere s-a redus dintr-o dată de la peste 60 la sub 20, treptele în ierarhia demnitarilor din conducerea ministerelor a scăzut de la cinci la două (ministru și secretar de stat), în timp ce puterea și, corelativ, răspunderea miniștrilor a crescut, atribuțiile primului ministru sintetizându-se doar în dreptul de orientare politică generală, precum și într-un drept de **veto** exprimabil în legătură cu hotărârile de adoptat în ședințele plenare ale executivului, și terminând cu propunerile făcute pentru noua Constituție a României. Pe o atare cale, însăși noțiunea de „**reformă**", precum și cea de „**schimbare**", utilizate anterior doar sporadic și într-un sens pur tehnic, au fost introduse în limbajul

curent, cu caracterul unei adevărate filozofii, ca un adevărat mod de viaţă, ca un fel de a fi, de a trăi în sine.

Cu senzaţia neliniştitoare că ne aflăm, deja, în criză de timp, la numai câteva zile de la instalarea Guvernului Roman, am transmis parlamentului proiectul a ceea ce avea să devină Legea nr.15/1990. Noul act normativ viza, dintr-o singură lovitură, transformarea fostelor întreprinderi de stat în societăţi comerciale şi autonomizarea lor, schimbarea regimului proprietăţii de stat prin transformarea statului din proprietar direct în acţionar, fundamentarea legală a restructurării unităţilor economice, abolirea monopolului de stat asupra comerţului exterior, precum şi al aceluia asupra circulaţiei valutare, liberalizarea preţurilor, dobânzilor şi salariilor, trecerea la convertibilitatea internă a leului, principiile şi principalele mecanisme ale privatizării.

Căzută ca un trăsnet în capul conservatorilor, iniţiativa legislativă a guvernului avea să provoace reacţia promptă a acestora, devenită publică prin ieşirea la televiziune a domnului Alexandru Bârlădeanu, preşedintele Senatului, la numai câteva săptămâni de la formarea noului executiv, cu un furibund atac contrareformist.

Au urmat ameninţarea cu demisia guvernului, precum şi un număr de discuţii violente, purtate în spatele uşilor închise, despre care voi avea prilejul să vorbesc altă dată. Este însă, locul să amintesc reacţia preşedintelui Ion Iliescu care, neliniştit de criza politică ce se profila, mi s-a adresat cu năduf: **„Când dracu' ai avut timp să pregăteşti aşa repede legea asta?! De ce n-aţi mai aşteptat şi voi puţin?!"**. La rândul său, dl Bârlădeanu, într-o întâlnire în doi, aranjată, la finele lui iulie 1990, de domnul preşedinte Ion Iliescu, în scopul găsirii unui compromis, mi-a spus pe un ton sfătos: **„Eu nu înțeleg de ce vă grăbiți aşa şi de ce nu aţi analizat mai mult, înainte de a ne trimite legea. Asemenea lucruri nu se pot decide aşa de rapid!... Eu nu înțeleg, de pildă, cum se va putea face la noi privatizarea. De aceea, nu vreau să luăm o decizie acum!"**.

Asemenea discuţii s-au repetat mereu, de-a lungul întregii noastre guvernări. Aceleaşi fraze, aceleaşi reproşuri le-am auzit mereu, ca un adevărat laitmotiv: **„Ce v-a apucat să cereţi parlamentului discutarea imediată a raportului ăluia** (era vorba de Raportul comisiei parlamentare de anchetă asupra evenimentelor din 13-

15 iunie 1990) **şi să vă deziceţi de preşedinţii Camerelor?! Dacă nu vor să ne primească fără el în Consiliul Europei, n-au decât!“** (domnul Ion Iliescu, decembrie 1990); **„Ce s-a găsit Babiuc să ceară tocmai acum procesul comunismului!?“** (domnul Ion Iliescu, decembrie 1990); **„De ce vă grăbiţi voi aşa cu desfiinţarea CAP-urilor? Deocamdată, e suficient să dăm pământul în folosinţă, fără nici un drept de revânzare şi fără să desfiinţăm vreun CAP. Mai încolo, vom mai vedea!“** (domnul Ion Iliescu, ianuarie 1991); **„De ce este nevoie să liberalizăm tocmai acum preţurile?! Şi de ce dintr-o dată?!... Eu cred că liberalizarea preţurilor, cel puţin pentru anumite produse, s-ar putea amâna măcar până la 1 iunie 1991“** (domnul Alexandru Bârlădeanu, noiembrie 1990 şi aproximativ cu aceleaşi cuvinte în februarie 1991); **„De ce nu sunteţi de acord să mai aşteptăm măcar două săptămâni cu discutarea legii ăsteia?** (era vorba de Legea privatizării)**;Ce nenorocire va fi dacă o vom adopta peste câteva luni, după vacanţă, la toamnă?!“** (domnul Marţian Dan şi, aproximativ cu aceleaşi cuvinte, domnii Alexandru Bârlădeanu şi Ion Iliescu, în iunie-iulie 1991); **„Iarăşi v-aţi repezit cu comunicatul ăsta!** (era vorba de comunicatul foarte ferm al guvernului în legătură cu puciul de la Moscova, din august 1991). **Mereu vă precipitaţi aşa! Voi n-aţi văzut că nimeni nu i-a condamnat** (este vorba de puciştii conservatori) **aşa ca voi?! Toţi aşteaptă să vadă ce o să iasă, iar voi vă repeziţi cu condamnatul!“** (dl Ion Iliescu, august 1991).

Istoria Guvernului Roman este aceea a bătăliei dintre partizanii lui **„acum“** şi partizanii lui **„mai încolo“**. Poate că şi unii şi ceilalţi au înţeles bine sufletul românesc cu al său conformism prudent şi cu conservatorismul său fatalist, reticent faţă de entuziasmul schimbării. Dar, în ceea ce ne priveşte pe noi, membrii Guvernului Roman, am mai observat şi faptul că la români minunea nu ţine decât trei zile, că mămăliga se răceşte în trei sferturi de ceas, că principiile nu pot fi urmărite cu exactitate prea multă vreme, că imaginaţia este prea bogată spre a face posibilă consecvenţa în vederea atingerii unor obiective. Cu alte cuvinte, noi am crezut că reforma, că schimbarea care nu se face „acum“, nu se va face niciodată. Am trăit mereu cu impresia că schimbarea va fi

oprită şi de aceea ne-am grăbit cât am putut, pentru a duce noul măcar până în punctul în care el devine ireversibil.

Aşa se explică „paşoptismul" guvernării Roman. Aşa se explică de ce această guvernare a fost o continuă epopee. Dar nimeni, şi mai ales un popor întreg, nu este capabil să trăiască zilnic în epopee.

Un profesor englez, căruia îi relatam că România este asemenea unui pacient operat de totalitarism şi că, prin urmare, sistemul dictatorial a fost înlocuit cu cel democratic printr-o intervenție chirurgicală dură, mi-a explicat: „Da, domnule Severin, dar nu uitaţi că orice pacient, după operaţie, are nevoie de odihnă!"

Mulţi români, după aproape doi ani de confruntări şi de cursă neoprită, au simţit nevoia de a se mai odihni... Şi au răsuflat uşuraţi, când au auzit că s-a încheiat armistiţiul „Stolojan". După trepidaţia epopeică, relaxanta banalitate!

ANTIPOPULISMUL

de ce regretul de azi este preferabil deziluziei de mâine

În ciuda ataşamentului său pentru reforme imediate şi pentru schimbare radicală – ceea ce numeam a fi „paşoptism" –, atitudine atât de contrară spiritului românesc iubitor de evoluție, iar nu de revoluție, Guvernul Roman ar fi reuşit să-şi păstreze o mai mare popularitate dacă ar fi dezvoltat un discurs populist. Aceasta ar fi însemnat ca guvernul, prin reprezentanţii săi, să ofteze zilnic, cu întreg patosul demagogic de care ar fi fost capabil, de grija şi de mila poporului, să ofere soluţii cu aspect de miracol, încurajând speranţe deşarte azi, în contul unor deziluzii reale mâine, să adopte măsuri menite doar a binedispune, a plăcea, iar nu a trata, să promoveze egalitarismul reconfortant, într-un moment în care tocmai diferenţierea şi diversitatea puteau genera energiile necesare înfrângerii crizei, inerţiilor negative şi stagnării. Guvernul a refuzat să-şi câştige simpatii şi sprijin pe o asemenea cale şi a plătit scump opţiunea sa.

Atunci când, în 1940, Marea Britanie contempla dezastrul democraţiilor europene, covârşite de nazism, precum şi pe acela al propriei politici conciliatoriste, marele om de stat care a fost Winston Churchill invita electoratul britanic să-l susţină nu promiţându-i soluţii facile şi însănătoşire grabnică, ci prevenindu-l că guvernarea sa, îndreptată către combaterea esenţelor răului, îi va aduce pe termen scurt doar „lacrimi, sânge şi suferinţă". În ciuda avertismentului său de o brutală transparenţă, şi poate chiar datorită lui, poporul l-a susţinut pe Churchill. Guvernul Roman nu a fost, poate, la fel de precis, dar, în orice caz, sinceritatea, respingerea populismului i-au atras ostilitatea, l-au făcut impopular. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât atunci, ca şi astăzi, limbajul populist s-a bucurat de o largă audienţă.

Atunci, ca şi acum, populismul susţine că schimbarea, reforma, tranziţia pot avea loc şi mai ales trebuie să aibă loc fără „fracturi" şi fără „facturi". Cei ce împărtăşesc viziunea populistă acceptă schimbarea şi chiar glorifică ipocrit societatea post-totalitară, dar, pe de o parte, definesc această societate în termeni idilici şi utopici – confundând adesea, printre altele, egalitatea cu egalitarismul, libertatea cu libertinismul şi ordinea cu autoritarismul – iar, pe de altă parte, răspândesc iluzia că post-totalitarismul se realizează doar printr-o bună guvernare venită de sus, fără nici un efort popular conştient şi fără de schimbare sistemică. Mesajul populist se menţine în sfera unor lozinci simpliste, ce înlocuiesc soluţiile care pot fi aplicate cu acelea care pot fi uşor înţelese, formulele eficiente cu cele agreabile, autodepăşirea cu autoliniştirea. Minima rezistenţă şi maxima complezenţă se îmbină, astfel, într-o politică şi într-o doctrină care, în fapt, blochează tranziţia şi conservă structurile create de totalitarism.

Evident, toţi cei care aveau interesele legate de supravieţuirea structurilor vechiului sistem totalitar – în special masele suburbanizate ale marilor complexe industriale şi birocraţia administrativă – au reacţionat favorabil la mesajul populist. Ei şi-au găsit „avocaţi" entuziaşti în mediul politic al momentului.

De-abia apăruseră primele întreprinderi private, iar autonomia unităţilor economice de stat începuse să prindă contur, când, în toamna anului 1990, ne-am confruntat cu un masiv val de populism

îndreptat împotriva... „speculanţilor". „Speculanţii" erau cei care începeau să prospere, acţionând în mod firesc pentru o economie de piaţă, adică interpunându-se în schimb şi vânzând mai scump decât cumpăraseră. Cu ei şi prin ei începea acumularea capitalului românesc, care mai apoi ar fi putut fi – şi de multe ori deja a fost – investit în producţie. Necazurile primei etape a tranziţiei – unele reale, altele închipuite – au fost puse pe seama acestor „speculanţi". Zadarnic am încercat să explic, la Palatul Cotroceni sau în Sala Omnia, că a frâna aceste începuturi de capitalizare era egal cu a opri reforma. Mi s-a spus că „poporul nu înţelege" şi că el nu poate suporta inegalitatea şi pe îmbogăţiţi. În numele guvernului, am susţinut că poporul va învăţa în cele din urmă că este mai comod să-i suporţi pe bogaţi, decât să-ţi suporţi o nesfârşită sărăcie şi că este mai bine să fii cel mai sărac dintre bogaţi, decât cel mai bogat dintre săraci. Parlamentarii FSN (azi cu toţii trecuţi la PDSR) intraseră însă în panică, temându-se că nu vor mai fi realeşi şi nu voiau să mai audă de nimic. Aşa a apărut Legea privind combaterea speculei ilicite. Lupta noastră pentru ca această lege să nu fie doar o culegere de iluzii, bune la calmarea ignoranţilor şi invidioşilor, ne-a pus însă în conflict cu mulţi dintre parlamentari şi, desigur, cu mulţi dintre alegători. Sub presiunea lor, am introdus limitarea adaosului comercial, ceea ce, cum era de aşteptat, s-a dovedit o măsură descurajatoare pentru comercianţi şi păgubitoare pentru piaţă, măsură la care mai apoi s-a renunţat, dar în circumstanţe foarte dificile.

Tot spre a arăta poporului câtă grijă există pentru el, mişcarea populistă, aliată cu conservatorii, a solicitat, în noiembrie 1990, ca liberalizarea preţurilor să nu privească şi produsele agricole şi alimentare. Guvernul s-a opus şi, ca atare, a fost considerat a fi lipsit de preocupare pentru problemele oamenilor nevoiaşi, fără suflet, fără milă. Atunci când s-a constatat că menţinerea preţurilor fixe la produsele amintite a condus la dispariţia mărfurilor de pe piaţă, la sărăcirea agricultorilor, la falimentul industriei alimentare şi la revitalizarea pieţei negre, era prea târziu. Nimeni nu-şi mai amintea că guvernul a respins populismul şi că măsurile populiste îi fuseseră impuse. Toţi simţeau acum că le este rău şi „ştiau" că guvernul nu are suflet.

Când s-a lansat reforma în domeniul raporturilor de muncă şi s-a trecut la construirea unei reale pieţi a muncii, un accent special s-a pus pe principiul motivării efortului salariaţilor. Calitatea şi intensitatea muncii trebuiau plătite şi, prin aceasta, stimulate, iar nu vechimea salariatului, ştiut fiind faptul că anii se acumulează la fel şi pentru omul harnic şi pentru cel leneş, pentru cel capabil, ca şi pentru incompetent. Dimpotrivă, în condiţiile în care restructurarea şi chiar lichidarea multor întreprinderi erau absolut necesare, mobilitatea forţei de muncă trebuia încurajată, iar nu stabilitatea sa. Guvernul a trimis parlamentului o lege a salarizării în acest sens şi a insistat pentru votarea ei. Preşedintele României a refuzat promulgarea şi a restituit legea, cu solicitarea de a fi introdus sporul pentru vechime în muncă. Soluţia s-a dovedit a fi atât de nepotrivită, încât chiar şi sindicatele s-au pronunţat împotrivă. Pentru omul de rând s-a întărit însă ideea că guvernul este crud, în timp ce preşedintele ţării veghează spre a-i ocroti pe oamenii bătrâni, buni şi cuminţi.

Încurajarea campaniei împotriva dobânzilor bancare real pozitive, pe baza principiului „mai bine să greşeşti decât să indispui“ sau, cu alte cuvinte, mai bine să condamni la faliment sistemul bancar populat cu câteva mii de salariaţi, decât să superi zecile de mii de salariaţi din fabricile-mamut, deja condamnate la faliment, spunându-le că trebuie să-şi schimbe activitatea, a reprezentat un alt fenomen de populism căruia guvernul i s-a opus. După cum s-a opus şi compensării globale a datoriilor cronic restante, sistem prin care tuturor debitorilor li se dădea de înţeles că, practic, pot să nu-şi mai execute obligaţiile, iar creditorilor că pot să nu se mai preocupe de verificarea capacităţii de plată a datornicilor lor şi nici să-i preseze pe aceştia spre a-şi onora angajamentele, întrucât statul va acoperi toate pagubele. Un nefericit proiect de lege avansat de parlamentarii populişti a fost blocat de guvern şi el nu a putut fi adoptat decât după înlăturarea noastră în septembrie 1991. Astăzi se ştie că formula compensării globale a fost o greşeală fundamentală ce nu a rezolvat nimic, ci, dimpotrivă, a generat o ridicare a blocajului financiar la cote mai înalte.

În fine, guvernul a susţinut constant deprecierea cursului de schimb al leului, în vederea atingerii nivelului de echilibru între

cererea şi oferta de devize pe piaţa valutară, cu toate că măsura era nepopulară, întrucât conducea la scumpirea importurilor şi obliga întreprinderile nerentabile la mari eforturi de restructurare. Mai târziu, unii au socotit, în mod demagogic, că o asemenea politică ar fi afectat evoluția democrației, întrucât, vezi Doamne, alegătorul, din cauza prețurilor mari, ar fi venit indispus la urne. Mari sau nu, asemenea prețuri reflectau însă realitatea economiei noastre şi îmi vine greu să cred că minciuna serveşte mai bine democrația, decât adevărul.

În primăvara anului 1991, sub povara presiunilor populiste, parcă având un presentiment, am făcut în Camera Deputaţilor, în numele guvernului, următoarea declaraţie: „Vă asigur că noi preferăm să renunțăm la guvernare şi deci la putere, mai degrabă decât să renunţăm la principiile noastre şi la reformă". Peste numai câteva luni, în acel septembrie negru din 1991, aveam să fim obligaţi a demonstra sinceritatea declaraţiei amintite. Atunci, exprimând, probabil, sentimentele multor români, un lider sindical ne-a spus: „Aţi avut minte, dar nu aţi avut inimă!". O sentinţă nedreaptă, sancţionând antipopulismul guvernării Roman.

INTELECTUALISMUL

de la totalitarism direct la democrație, prin acțiunea minții, iar nu prin acțiunea terorii

În decembrie 1990, puţin înainte de Crăciun, spre seară, în biroul primului-ministru a avut loc o reuniune restrânsă, informală. Au participat Petre Roman, Victor Babiuc – pe atunci ministru al justiției – şi cu mine. Subiectul discuției: **procesul comunismului.**

Într-o stare de vădită iritare, Petre Roman ni s-a adresat astfel: **„Este inadmisibil ca nişte oameni care în decembrie 1989 nu aveau curajul să iasă pe stradă, astăzi, la nici un an împlinit, să înceapă a ne da lecții cu o obrăznicie nemaipomenită. Lumea ne condamnă că nu facem nimic spre a da în vileag adevăratele crime ale comunismului. Oameni care au suferit văd cum torționarii**

lor se ridică iarăşi. Nu vor mai avea încredere în noi! Victor, măcar tu, la Justiţie, trebuie să faci ceva!".

Am fost cu toţii de acord, fără nici un fel de ezitări, că trebuie făcut de urgenţă ceva. Nu însă o vânătoare de vrăjitoare. **„Procesul comunismului, da! Procesul comuniştilor, nu!"** aveam să subliniez şi în acel moment, şi într-un interviu pe care l-am dat presei în următoarele zile. În acest sens, Victor Babiuc a făcut o observaţie interesantă şi corectă. Tocmai pentru că aveau întreaga putere în mâinile lor, foştii conducători ai regimului totalitar îşi puteau permite „luxul" de a adopta legi sau poziţii publice aparent democratice de la care tocmai ei erau primii care se abăteau, ştiind că nimeni nu le va putea face nimic. Caracterul duplicitar al regimului, care îşi aşeza mereu o mască frumoasă pe un chip hidos, reflectând la rându-i un suflet şi mai urât, a fost posibil să înşele tocmai din cauza lipsei sistemului pluripartid, a presei libere şi a justiţiei independente. În absenţa acestora, fiecare om în parte se găsea izolat şi, în consecinţă, rezistenţa sa putea fi lesne anihilată prin exerciţiul fricii. De altfel, la ce bun ar fi fost această rezistenţă, dacă, prin distrugerea proprietăţii private, prea puţin mai merita apărat. Atunci când oamenii îşi dădeau seama că în afară de avere mai existau şi alte valori, ca de pildă libertatea personală, intimitatea, demnitatea, diversitatea, identitatea, era prea târziu pentru luptă. Dispersaţi, intimidaţi, înşelaţi, oamenii nu mai aveau mijloacele necesare spre a învinge. Şi dacă victoria este imposibilă, atunci la ce bun lupta?! Cu mult timp înainte de decembrie 1989, teroarea reală a comunismului devenise inutilă. Poporul se supunea nu sub apăsarea directă şi brutală a aparatului de stat – arestări, anchete, torturi, închisori, lagăre de muncă forţată, execuţii etc. –, ci sub presiunea fricii, a însingurării, a dezgustului şi a deznădejdii.

Ei bine, pentru noi procesul comunismului trebuia să însemne tocmai identificarea şi trimiterea în justiţie a acelor persoane – foşti membri PCR sau nu – care încălcaseră, întru satisfacerea intereselor proprii şi a poftelor totalitare, chiar legile adoptate ori în vigoare pe timpul regimului comunist, distrugând astfel, în modul cel mai pervers, exerciţiul drepturilor cetăţeneşti şi valorile morale ale unei societăţi libere şi democrate. A-i judeca pe slujitorii totalitarismului comunist după propriile lor legi era actul cel mai

corect, atât din punct de vedere juridic, cât şi din punct de vedere etic, precum şi forma cea mai pilduitoare de salubrizare a conştiinţelor şi moravurilor publice. În rest, procesul comunismului ar fi continuat prin demontarea intelectuală pe baza instrumentării cazurilor concrete amintite anterior, a acelor mecanisme, sociale şi de putere, care au îngăduit unei mâini de neisprăviţi să acceadă şi să se menţină la putere vreme de aproape jumătate de secol, anihilând voinţa şi demnitatea unui întreg popor. Numai astfel, credeam noi, fiecare cetăţean al României, fără vreo culpabilizare în masă, stupidă şi nediferenţiată a tuturor membrilor PCR, ar fi înţeles ce a făcut şi ce s-a întâmplat în realitate cu el, ce este ruşinos şi ce este scuzabil în viaţa lui, de ce trebuie să se ferească în viitor şi ce trebuie să nu mai repete. Aşa am fi aflat cu toţii care au fost păcătoşii, care rătăciţii, care martirii şi care sfinţii. Aşa am fi smuls din noi răul veninului totalitar cu care toţi suntem infectaţi şi am fi redevenit împreună apţi a trăi în armonie.

Era neîndoielnic o viziune justiţiară şi intelectualistă. A ne trata prin cinste şi prin inteligenţă. A ne căi prin înţelegere. A ne căli prin cunoaşterea de sine. A ne fortifica prin dreptate şi a ne înălţa prin milă. Iată care erau ambiţiile noastre.

De altfel, în tot cursul anului 1990 discutaserăm şi ne frământaserăm de multe ori în legătură cu atitudinea faţă de exponenţii şi sprijinitorii fostului regim. Atunci, ca şi în decembrie 1990, am adoptat ideea că trebuie să realizăm tranziţia de la totalitarism la democraţie fără parcurgerea unei noi etape intermediare de dictatură, un fel de teroare a democraţilor renăscuţi ori recent născuţi, îndreptată împotriva celor suspecţi de nostalgie ori de simpatii pentru comunism, fie el ceauşist, fie el „cu faţă umană“. Eram conştienţi că în istorie, toate revoluţiile – în special cele săvârşite prin violenţă, cu vărsare de sânge – au fost urmate de un sistem de teroare, respectiv de o politică de stat bazată pe mecanismul judecăţilor sumare, al călăului, ghilotinei sau plutonului de execuţie mobilizate la activitate permanentă, toate pivotând în jurul conceptului de „suspect“, adică de persoană nu dovedită a se opune în mod esenţial schimbării, ci doar bănuită de simple rezerve faţă de radicalismul formelor de schimbare. Ca şi în biologie, şi în politică o societate nouă, un sistem nou se nasc cu dureri atroce,

cu sângerări multiple. Suferința este totdeauna nedreaptă, dar se pare că nu putem dobândi nimic fără suferință, nu putem construi nimic temeinic fără sacrificiu. Legenda meșterului Manole transmite peste timpuri adevărul că la temelia oricărei zidiri importante se află îngropată o viață. Din această viață își trage vigoarea viața noului edificiu.

Guvernul Roman s-a ambiționat să înlocuiască o asemenea viziune, a moșirii noului prin teroare, cu aceea a unei tranziții directe de la sclavia comunistă la libertate doar prin efort intelectual: oamenii vor înțelege superioritatea libertății și se vor integra cu voioșie în sistemul său, convinși că rezultatul unui asemenea efort merită cu prisosință privațiunile. Echipa Roman credea că viziunea democrației și a libertății, pe care Revoluția din decembrie 1989 o revelase pe neașteptate, era atât de măreață încât în fața ei, întregul popor, buni și răi deopotrivă, se va smeri.

În acest spirit și cu acest sens a fost redactat și dat publicității comunicatul Ministerului Justiției din săptămâna Crăciunului 1990, privind declanșarea procesului comunismului. El a trezit însă o reacție infinit mai puțin intelectuală. Exponenții fostului regim și cei legați prin interese de structurile sale s-au pus de îndată în alarmă și au trecut la pregătirea acțiunilor pentru răsturnarea guvernului. Tot ei au lansat zvonul că guvernul „alunecă spre dreapta", adică spre „opoziția intransigentă" și prin procesul comunismului vizează moartea civilă a tuturor celor patru milioane de foști membri PCR, dacă nu chiar trimiterea lor grupată în închisori.

Președintele Ion Iliescu ne-a reproșat mereu, cu maximă iritare, comunicatul cu pricina. Pentru faptul de a-l fi lansat nu-l va fi iertat nici până astăzi pe Victor Babiuc, cu toate că i s-a spus că ministrul justiției acționase în baza unei decizii colective.

Dar în timp ce unii pregăteau meticulos și febril dărâmarea Guvernului și restaurația, Guvernul însuși își continua demersul intelectual, crezând că prin dialog va reuși să convingă de virtuțile unei Românii democratice de a fi casă comună la fel de primitoare pentru toți fii săi.

Un exemplu grăitor în acest sens este administrarea relației dintre Guvern și Televiziunea Română. Cea din urmă, sub președinția domnului Răzvan Theodorescu, perpetua, mai subtil

sau mai făţiş, o propagandă ostilă reformei. Dacă o asemenea propagandă se putea ascunde în spatele principiului libertăţii mass-media, în schimb, refuzul Televiziunii de a da publicităţii comunicatele oficiale ale executivului, precum şi obiceiul de a le cenzura erau de nesusţinut. Astfel de procedee, prin care Guvernul era izolat de cetăţeni şi împiedicat să-şi explice cu promptitudine şi claritate politica, au făcut obiectul a numeroase discuţii între conducerea executivului şi cea a televiziunii. Credincioşi principiilor noastre începeam, însă, toate convorbirile cu menţiunea că intervenţia noastră nu are caracter de autoritate, ci reprezintă doar un schimb de opinii între intelectuali. Aşa se face că în timp ce dl Theodorescu şi colaboratorii săi refuzau Guvernului dreptul elementar de a se adresa poporului şi lucrau la zdruncinarea credibilităţii sale, miniştrii făceau, cu duhul blândeţii, educaţie democratică, explicând cu calm că postul naţional de televiziune poate avea cele mai critice opinii despre echipa guvernamentală sau politica ei, dar nu are căderea de a interveni în comunicatele oficiale şi a le modifica după preferinţele sale.

Unele episoade din disputa cu Televiziunea au fost de-a dreptul groteşti. Astfel, în vara lui 1991 ne-am văzut din nou nevoiţi să dăm un comunicat al Guvernului prin care aduceam la cunoştinţă atitudinea de blocaj a reformei pe care o întâlneam la nivelul unor cercuri parlamentare. Spre a evita un conflict cu Preşedintele Iliescu, premierul Petre Roman i-a telefonat şi l-a informat asupra conţinutului respectivei lucrări de poziţie, care era foarte tranşantă. Cu acest prilej, enervat de noile şicane pe care preşedintele Senatului, dl Alexandru Bârlădeanu le făcea Guvernului, dl Iliescu a sugerat introducerea unui paragraf critic în care să-l nominalizăm expres pe venerabilul senator. Am dat curs cu entuziasm sugestiei şi am transmis textul la televiziune, dar... stupoare. Gingaşa crainică a televiziunii a citit comunicatul omiţând mai multe paragrafe, printre care era eliminat şi pasajul referitor la dl Bârlădeanu. I-am telefonat pe loc dlui Răzvan Theodorescu care mi-a explicat că îşi îngăduise să revizuiască personal textul nostru, eliminând lucrurile ce i se păreau susceptibile a crea tensiuni. După ce i-am atras atenţia, în treacăt, că răspunderea pentru consecinţele comunicatelor guvernamentale o poartă Guvernul,

iar nu Preşedintele Radioteleviziunii, i-am adus la cunoştinţă că un anume alineat a fost conceput la „indicaţia" expresă a Preşedintelui Iliescu. Uimit şi vădit tulburat, dl Theodorescu mi-a cerut asigurări că nu glumeam. Mi- am dat cuvântul de onoare că nu mă ţin de farse şi i-am mărturisit impresia că făcuse o gafă. Rezultatul convorbirii a fost că la sfârşitul aceluiaşi program de actualităţi, deci la diferenţă de numai câteva minute, fără nici o explicaţie, aceeaşi crainică a citit pentru a doua oară comunicatul Guvernului, care de astă dată veştejea şi păcatele preşedintelui Senatului.

Într-o asemenea ambianţă politică şi în atmosfera unor asemenea moravuri, când la baza stâlpilor de rezistenţă ai Guvernului reformei, avangărzile restauraţiei puneau dinamita celui mai ofensiv conservatorism, executivul îşi mai găsea timp pentru prelegeri de morală. Astfel, printr-o Circulară din 10.12.1990, difuzată ministerelor, prefecturilor şi reprezentanţelor României în străinătate, Ministrul de Stat – Asistent al Primului-Ministru pentru Reformă şi Relaţiile cu Parlamentul, le cerea acestora ca, în conformitate cu orientarea de la acea dată a Guvernului, să combată mai multe aşa-numite valori negative printre care **xenofobia, antiplutocratismul şi mentalităţile egalitariste, antielitismul, naţionalismul îngust, intoleranţa şi exclusivismul ideatic, criticismul negativist-destructiv la adresa opoziţiei.** Circulara se încheia cu următoarele două idei: „Deoarece menirea noastră în tranziţia către o societate pluralistă şi democrată este de a crea cultura necesară unei atare transformări, vă invităm să discutaţi aceste probleme cu personalul instituţiei dvs. în dorinţa cultivării valorilor specifice societăţii spre care aspirăm.

În acelaşi timp aş dori să subliniez că manifestarea deliberată a unor atitudini circumscrise antivalorilor descrise mai sus intră în sfera luărilor de poziţie **incompatibile** cu calitatea de funcţionar guvernamental, indiferent de nivelul ierarhic".

Câtă deosebire între această abordare şi atitudinea actualului guvern Văcăroiu care, direct şi prin liderii partidelor ce îl susţin (PDSR, PUNR, PRM, PSM, PDAR), cultivă xenofobia, populismul şi egalitarismul cel mai deşănţat, excită naţionalismele cele mai primitive, subminează elitele, escaladează intoleranţa şi persecută opoziţia.

Când au năvălit în clădirea Guvernului, cu bâte, topoare şi răngi, hoardele abrutizate de aşa-zişi mineri, manipulate, susţinute şi conduse din umbră de cei care aveau să dea naştere ulterior Guvernului Văcăroiu, ele i-au găsit pe miniştri nu cu mâna pe mitraliere, aşa cum poate li se spusese, ci cu mâna pe stilou. ... Şi ce poate face stiloul, împotriva bâtei? Ce poate face morala, împotriva forţei?

În finalul unuia din capitolele faimosului său roman „Arhipelagul Gulag", Alexandr Soljeniţîn îl citează pe V.I.Lenin, spunând: „Vai de poporul care ajunge la democraţie, înainte de a fi pregătit pentru aceasta!" Cugetarea îmi pare justă. Nici astăzi nu cred însă că un popor poate fi pregătit pentru democraţie prin teroare. Şi dacă este adevărat că morala şi dreptul nu au nici o şansă în faţa forţei brutale, primitive şi nelegiuite, este încă mai adevărat că forţa unită cu dreptul şi morala constituie un triumvirat invincibil.

Alcătuirea unui asemenea triumvirat cere însă şi ea suferinţe, întrucât nimic nu se capătă fără o anumită plată. Aceste suferinţe le cunosc astăzi cei mai mulţi membri ai fostului Guvern Roman în lunga traversare a deşertului pe care o fac spre a verifica dacă dreptatea cauzei lor le dădea şi dreptul de a recurge la forţă întru garantarea idealurilor morale ale Revoluţiei din decembrie 1989.

Oricât de greu şi de lung va fi fiind ocolul, el nu este însă inutil, căci, sunt convins, la capătul lui ne aşteaptă pe toţi victoria: victoria asupra întunericului din jurul nostru şi din noi. Altfel, nu poate fi!

ELITISMUL

de la oboseala măreției la confortul banalității

Unul dintre capetele de acuzare formulate împotriva Guvernului Roman a fost elitismul său. Despre acest elitism au cântat pe toate tonurile, în toate registrele, în toate chipurile, criticii şi calomniatorii, adversarii şi delatorii, oponenţii şi diversioniştii, unii ajungând să afirme că aşa-zisul elitism guvernamental readucea în discuţie teoria nietzsceană a supraomului şi dezvăluia – chipurile – afinităţile membrilor Executivului cu unele viziuni naziste.

Ce este adevăr şi ce este legendă în toată această „istorie"?

Adevărul este că Guvernul Roman a fost un guvern de elită. Nici cei mai vehemenţi contestatari nu sunt în stare să nege indicele ridicat de inteligenţă şi educaţie al acelei echipe guvernamentale. Performanţele personale anterioare ale membrilor cabinetului se înscriau cu adevărat de domeniul excepţiei. Deşi media de vârstă se situa de-abia în jur de 40 de ani, aproape toţi erau autori de carte, semnatari ai unui număr impresionant de studii, articole, eseuri ş.a. După ce în perioada dictaturii comuniste, în conducerea statului, ajunseseră semianalfabeţi, oameni de o incultură crasă şi de o educaţie îndoielnică, prin Guvernul Roman ţara primise un Executiv a cărui creaţie intelectuală putea umple singură o întreagă bibliotecă. Aproape o treime din membrii guvernului deţineau titlul de doctori în ştiinţe, iar jumătate din ei aveau calitatea de profesori universitari. Mulţi, la vremea lor, absolviseră facultatea ca şefi de promoţie sau, în orice caz, printre fruntaşi. Nu exista nici măcar o singură limbă străină de circulaţie internaţională care să nu fie cunoscută la perfecţie de fiecare miniştri; de fapt, fiecare era apt să se exprime în cel puţin în două limbi străine.

Numeroşi ambasadori sau alţi diplomaţi acreditaţi la Bucureşti se plângeau adesea, desigur pe jumătate în glumă, că nu au posibilitatea să înveţe limba română, întrucât mai toate persoanele din guvern cu care veniseră în contact cu prilejul unor convorbiri oficiale foloseau o limbă străină.

La rândul său, un înalt reprezentant al Fondului Monetar Internaţional – care avusese contacte cu Guvernul român şi în timpul regimului ceauşist – mărturisea, în 1993, că, pentru el, primul semn vizând amploarea schimbării în România consta în faptul că, spre deosebire de trecut, când cei mai importanţi demnitari de la Bucureşti nu puteau vorbi decât prin interpret, membrii Guvernului Roman se întreţineau direct cu trimişii străini, fără complexe şi fără... translator. După cum, tot pentru el, primul semn al restauraţiei fusese întâlnirea cu premierul Văcăroiu, dependent de translator într-un asemenea grad încât nu-şi dădea nici măcar seama că fie translatorul, fie unii supravieţuitori ai guvernării precedente, prezenţi la discuţii (cum ar fi fost guvernatorul Băncii Naţionale, Mugur Isărescu), interveneau în traducere spre a co-

recta, de fapt, mesajele eronate ale primului-ministru (ceea ce le-a permis membrilor misiunii FMI care mai ştiau ceva româneşte, să-şi dea imediat seama despre... ce era vorba).

Un exemplu interesant – ilustrând criteriile **elitiste** avute în vedere la formarea Guvernului Roman – este modul în care s-a ajuns la desemnarea lui Adrian Năstase ca ministru de externe. În decembrie 1989, la constituirea guvernului provizoriu, portofoliul de ministru de externe revenise, la propunerea profesorului Silviu Brucan, lui Sergiu Celac, excelent diplomat de carieră, fost translator al lui Nicolae Ceauşescu, îndepărtat ulterior din diplomație chiar de către dictator, şi având presupuse legături privilegiate în Uniunea Sovietică. Tocmai asemenea legături explicau, însă, înlocuirea sa în iunie 1990, când inclusiv susținerea de către Silviu Brucan se transformase, dintr-un avantaj, într-un handicap. În ciuda calităților de tehnocrat ale lui Sergiu Celac, impresia tot mai acută, potrivit căreia el promova o politică oarecum personală, precum şi eşecul său – de care, fără îndoială, nu era singurul vinovat – de a menține entuziasmul şi disponibilitatea Occidentului față de România, câştigate prin Revoluția din decembrie 1989, au condus la decizia de a se căuta un alt şef al diplomației româneşti. Ceea ce nu era simplu, în ciuda faptului că nu se înregistra un deficit de candidați. Unii erau însă diplomați de şcoală veche – prin aceasta, în 1990, înțelegându-se că aveau studiile la Moscova –, o altă categorie avea o biografie ce lăsa să se întrevadă legături cam prea strânse cu fosta Securitate, iar profesia altora se situa într-o zonă cam prea depărtată de cea a politicii externe. Atunci când Petre Roman a venit cu propunerea care-l viza pe Adrian Năstase, mulți s-au mirat. Adrian Năstase era, într-adevăr, purtătorul de cuvânt al FSN, dar activitatea sa politică postdecembristă nu produsese o impresie prea puternică. Dimpotrivă, cei care îl cunoşteau de mai multă vreme, apreciindu-i calitățile de cercetător ştiințific şi de intelectual subțire, avertizau, totodată, asupra lipsei de substanță şi de creativitate a demersurilor lui, precum şi, mai ales, asupra oportunismului ce-l predispunea la abandonarea unor prietenii în funcție de schimbarea împrejurărilor. Ca de obicei, mai încrezător în intuițiile sale, unele mai de grabă romantice, decât în sfaturile prudente ale colaboratorilor mai sceptici şi poate mai

informaţi, Petre Roman şi-a menţinut opţiunea cu un argument care dovedeşte însă perfecţionismul, excelenţa pe care voia să le imprime guvernului ca echipă formată din elite: „Restul echipei este prea frumos şi prea tânăr (în fapt, la celelalte posturi guvernamentale fuseseră stabiliţi titularii înainte de a se găsi formula pentru portofoliul externelor) ca să îl stric cu vreun ministru bătrân şi demodat. În fond, Năstase a fost şef de promoţie, este doctor în drept internaţional, vorbeşte mai multe limbi. Chiar dacă nu are experienţă, nu este nici deformat. Politica externă o vom face cu toţii". Cum se vede, Petre Roman nu ştia bancul cu miliţianul care, cerând sfatul lui Dumnezeu spre a face alegerea între frumuseţe şi prostie, optează pentru cea din urmă, întrucât află că frumuseţea este trecătoare. Dincolo de aceasta, dincolo de erorile involuntare sau de estimările infirmate de viaţă, orientarea fostului premier Roman şi a celorlalţi câţiva colegi împreună cu care a alcătuit guvernul este clară şi, totodată, corectă: dacă fiecare român, dacă fiecare cetăţean îşi doreşte să aibă **cea mai bună** casă, **cea mai bună** haină, **cea mai bună** mâncare ori **cei mai buni** părinţi, **cea mai bună** soţie, **cei mai buni** copii, **cei mai buni** prieteni, de ce nu şi-ar dori – pentru exact aceleaşi motive – şi **cel mai bun** guvern? Dacă fiecare om, când are o nevoie, se adresează sau – cel puţin – ar dori să se poată adresa, după caz, **celui mai bun** doctor, **celui mai bun** profesor, **celui mai bun** croitor, **celui mai bun** bucătar etc., de ce când este vorba despre soarta lui, în ansamblu, n-ar trebui să ştie că ea depinde de un guvern format nu din fitecine, ci din fruntaşi, din **elite**? Ce este rău într-un asemenea **elitism**?

Dacă Guvernul Roman a fost sau – cel puţin – a încercat să fie un guvern de elită, el nici nu a fost şi nici nu s-a dorit a fi un guvern **al elitelor**. Politica sa nu a vizat sacrificarea intereselor marii majorităţi a populaţiei în folosul unei minorităţi oarecare, fie ea o elită intelectuală, fie o elită economică, financiară, politică etc.

Mai importantă decât preocuparea pentru calitatea propriilor membri a fost însă strădania Guvernului Roman care a vizat promovarea a ceea ce s-ar putea numi **„o politică a performanţei naţionale"**. Aceasta însemna, în primul rând, schimbarea accentului în acţiunile Executivului, de la veşnica protecţie a „cozii", adică a entităţilor păguboase, ineficiente sau neperformante, specifică

modelului socio-economic comunist, la acordarea de prioritate „frunții", adică a acelor entități umane, economice, culturale etc. capabile să antreneze, prin performanța proprie, progresul întregii societăți, funcționând ca adevărate locomotive ale națiunii. „Nu ultimul vagon împinge trenul înainte, ci locomotiva este aceea care îl face să se mişte în direcția dorită", au afirmat reprezentanți ai Guvernului Roman în diferite ocazii.

În al doilea rând, era vorba despre transformarea performanțelor potențiale ale României – ca una din țările cele mai mari, mai populate, mai instruite, mai bogate, mai bine aşezate strategic din Europa centrală şi de est – în performanțe reale, verificate, capabile a o impune în competiția cu celelalte democrații europene şi euro-atlantice, maturizate sau în formare. Sentimentul grandorii destinului nostru național a animat, cu adevărat, o politică elitistă a Guvernului Roman. Nu era în cauză însă nici acel elitism care infectează orgoliul delirant al manifestărilor extremismului naționalist şi nici acea agresivitate cabotină potențată de alcool, care îi face pe unii să strige, la ceasul de spargere a petrecerilor, cântece patriotice altminteri mişcătoare, crezând că este de ajuns să zici cu voce tare şi răstită „Noi suntem români!" pentru ca tot restul lumii să ți se închine ca în fața unui popor de stăpâni. Nu țipând dizgrațios în cârciumi sau în difuzoarele piețelor publice, ci arătând lumii, cu calm şi seninătate, talentul şi caracterul nostru, capacitatea de a fi noi înşine şi în acelaşi timp de a fi europeni, de a nu ne uita rădăcinile, dar şi de a ne mişca cu uşurință în comunitatea occidentală, numai aşa a crezut Guvernul Roman că se poate intra în istoria universală a civilizației contemporane.

A te închide în casa ta, a bea ca să scapi de frică şi a urla apoi că eşti cel mai grozav, gata să te iei la trântă cu oricine, nu reprezintă semnul bărbăției, ci marca inconfundabilă a complexelor, a slăbiciunii, a neputinței. Dintr-o atare perspectivă, pe bună dreptate se poate spune că trecerea de la guvernarea Roman la guvernarea Văcăroiu este şi saltul de la **elitism** la **etilism**. Lucru valabil şi pentru momentele de veghe ale acestuia din urmă, întrucât o anumită viziune şi un anume caracter te pot face să fii ca şi beat chiar şi atunci când eşti treaz.

Dimpotrivă, a ţine porţile deschise spre lume, a cultiva dialogul cu ea şi a demonstra că ştii să te comporţi ca ea, fără a înceta să rămâi tu însuţi, acesta este semn de forţă, de superioritate şi poate... de elitism. Un astfel de elitism a cultivat Guvernul Roman.

Dar despre sentimentul grandorii, inclusiv al grandorii propriului destin, la poporul român s-ar putea discuta mult. Românul caută universul nu scrutând cerul, ci scrutându-se pe sine. Pentru el demiurgul nu se află în afară, ci înăuntru. De aceea nici bisericile noastre nu sfidează prin ascuţimea exaltată a turlelor lor înălţimile cereşti, aşa cum fac catedralele occidentale, ci invită la introspecţie, în intimitate. De aceea cultura sa nu este cea a spaţiilor nemărginite ori a contemplării neantului din înălţimea ameţitoare a munţilor uriaşi, ci expresia unui infinit veşnic fragmentat de alternanţa deal-vale sau casă-curte. De aceea societatea sa nu este de tip misionar, ci este una de iniţiaţi. Cu alte cuvinte, românul nu are vocaţia de a se duce spre ceilalţi, de a-i convinge de dreptatea sa şi de a-i converti la credinţa lui, ci el aşteaptă ca ceilalţi, pe măsură ce-l înţeleg, să vină la el. Iată motivul pentru care rămâne adeseori izolat şi prin aceasta misterios, uneori chiar „suspect".

Tocmai pe asemenea caracteristici au mizat aceia care, de-a lungul istoriei României, au reuşit să-i oprească evoluţia şi să-i întoarcă destinul exact în momentele când era pe punctul de a deveni performantă şi astfel dominantă în concertul mondial.

Tocmai pe asemenea caracteristici s-au bazat şi aceia care, combătând Guvernul Roman, fie ca guvern de elită, fie ca guvern preocupat să introducă România în elita europeană şi euroatlantică, au evidenţiat obsesiv şi maliţios aşa-zisul său elitism şi i-au ataşat o conotaţie peiorativă. Nu că românii n-ar aprecia grandoarea sau că ar fi crezut că Guvernul Roman simpatizează cu elitismul specific extremei drepte, dar aspiraţia vizibilă şi prelungită către măreţie îi oboseşte. Aşa i-a obosit şi „elitismul" Guvernului Roman, chiar dacă pentru o vreme el i-a amuzat... Şi atunci confortul banalităţii a devenit ispititor.

Hotărât lucru, măreţia exteriorizată nu este modul nostru de a fi şi din acest punct de vedere echipa Roman şi politica sa au fost o experienţă neobişnuită pentru România. Omenirea se află însă în transformare şi ierarhiile ei se modifică, iar fără cultivarea

elitelor proprii cu greu vom putea intra în elita lumii... Şi dacă iarăşi vom rata şansa de a ajunge acolo ar fi păcat, căci avem toate calităţile spre a izbândi.

ISTORISMUL

despre acvila care nu prinde muște și misiunea istorică a Miței Baston

Ajuns la cârma ţării într-un moment în care reforma decurgea din revoluţie, deci într-o vreme de mari transformări necesare, Guvernul Roman a fost pus în faţa unei alternative dramatice: să facă politică sau să facă istorie?

A face politică înseamnă, în primul rând, a face compromisuri. Aceasta începând cu compromisurile mici şi terminând cu cele mari, care vizează deja sacrificarea propriilor idei, a propriilor convingeri, a propriilor principii. A face politică înseamnă şi a face populism. adică a spune oamenilor nu ceea ce crezi ori ceea ce este adevărat, ci doar ceea ce le place să audă. Populismul este, aşa cum am mai spus, un exerciţiu simplificator, care substituie soluţiilor reale - adeseori dificile şi dureroase - soluţii facil-demagogice, care la prima vedere conving, pentru ca în final să eşueze. Din această perspectivă politicianul ştie că de multe ori mai grav decât să greşeşti este să indispui. A face politică mai înseamnă şi dezvoltarea unei arte a posibilului prin exersarea căreia poţi scăpa şi de constrângerile realităţii, şi de rigorile logicii. De aceea contează mai puţin dacă un răspuns este logic, important fiind doar ca el să fie mulţumitor şi, prin aceasta, funcţional; după cum aparenţa trainică are mai mare valoare decât realitatea şubredă care se ascunde în spatele ei. În fine, a face politică înseamnă câteodată a face propagandă, adică a folosi un întreg arsenal de mijloace prin care afirmi ori sugerezi, şi prin aceasta induci în conştiinţa populaţiei neadevăruri sau jumătăţi de adevăr de natură a schimba percepţia asupra existenţei autentice, făcând-o să pară mai bună. Astfel, oamenilor li se spune că viaţa lor este mai fericită, progresul este mai rapid şi succesele mai mari decât sunt în realitate, iar ei sau cel puţin unii dintre ei ajung să creadă aceasta. Astfel, hoţii trec drept

cinstiţi, impostorii drept personalităţi, neisprăviţii drept competenţi, incapabilii drept eficienţi şi aşa mai departe.

Politica nu este însă cu desăvârşire rea şi imorală. Ea este de multe ori utilă, tot aşa cum anestezicul este indispensabil pentru o intervenţie chirurgicală. Acesta din urmă, administrat în cantităţi potrivite, amorţeşte temporar simţurile şi tempereazã reacţiile fireşti ale organismului, îngăduind efectuarea celor mai grele şi, în consecinţă, celor mai dureroase operaţii. În doze prea mari anestezicul, ca şi politica – devenită în atare condiţii politicianism – sunt ucigătoare. În doze insuficiente fac operaţia un calvar.

În măsura în care politica înseamnă flexibilitate, inteligenţă, imaginaţie, trecere din real în posibil, tatonare, temporizare, amestec de conformism prudent şi lovitură de teatru, de farmec şi de cacialma, accept al renunţărilor rapide şi refuz al acceptărilor definitive, capitulări precipitate şi permanente repuneri în discuţie, ea are în români adevăraţi maeştri.

A face istorie este însă cu totul altceva. Desigur, istoria îşi urmează neabătut cursul în şi prin politică, căci vremea şi vremurile, stările şi moravurile merg mereu înainte cu aceeaşi forţă irezistibilă cu care apele curg la vale, iar nu la deal. Făcătorii de istorie – care nu sunt în nici un caz politicienii şi nici măcar oamenii politici, ci oamenii de stat – ştiu să citească semnele destinului şi să-i faciliteze mersul, să-i uşureze împlinirea, transformându-l astfel în propria lor operă. Oamenii politici îşi iau destinul drept scuză şi încearcă să se acomodeze cu el, arta lor constând tocmai în administrarea adaptării. Politicienii prezintă destinul drept ghinion de care se tot plâng, pe care îl blesteamă şi îl suduiesc, încercând, în acelaşi timp, să îl trişeze. De unde rezultă că istoria se poate construi şi se poate parcurge fie mergând în picioare cu ochii aţintiţi la linia de sosire, fie mergând în genunchi cu privirea atentă la terenul pe care te deplasezi, fie târându-te încotro te duce norocul.

Oamenii de stat împlinesc destinul, şi prin aceasta fac istoria. Oamenii politici se folosesc de destin, şi prin aceasta însoţesc istoria. Politicienii se lasă târâţi de destin, şi prin aceasta frânează istoria, furându-i energiile în interes propriu.

Lucrând în perspectiva timpului istoric, oamenii de stat văd mai degrabă întregul decât partea, mai degrabă pădurea decât copacii. Ei înțeleg că, potrivit metaforei lui Lucian Blaga, nufărul sublim își trage albeața impecabilă din negrul mâlului urât mirositor, că viața aceluiași nufăr se nutrește din toate mizeriile care putrezesc în noroiul în care și-a înfipt rădăcinile. Ei știu că insectele urâte care îți strică somnul de la marginea livezii înflorite, cu bâzâitul lor enervant, nu pot fi distruse, căci fără ele n-ar fi cu putință polenizarea în lipsa căreia pomii ar rămâne în veci neroditori... Și tocmai pentru că, privind lumea de la înălțime, văd și înțeleg atâtea, ei rămân adesea neînțeleși. Aceia care se bucură de fructele muncii oamenilor de stat, a făuritorilor de istorie, au de regulă sentimentul că fructele oricum ar fi crescut și rețin doar că bălțile și-au răspândit mirosul în căldura verii, nefiind asanate la timp și că insectele urâcioase nu au fost stârpite la vreme.

Omul de stat sir Winston Churchill a devenit prim-ministru al Marii Britanii la începutul celui de al doilea război mondial, când țara sa se zbătea în deznădejde, înfrântă, împreună cu aliații săi, pe câmpurile de bătaie europene, sub amenințarea invaziei inamice, izolată prin blocada economică, politică și militară. În asemenea condiții el nu a promis electoratului „creșterea zero", „redresarea producției", „protecția socială", „schimbarea în bine" și nu a prevestit anii grandioaselor victorii, ci le-a dat cu simplitate și clarviziune compatrioților imaginea marii și inevitabilei sforțări care urma spre a-și salva patria, averea, libertatea și demnitatea spunându-le: „Eu vă aduc doar sânge, lacrimi și suferință!" Și poporul l-a urmat. Mai târziu, în timpul războiului, deși serviciile de contraspionaj descifraseră un mesaj codificat german care conținea ordinul de bombardare sălbatică a orașului Coventry, Churchill a dispus ca populația să nu fie alertată și evacuată pentru ca inamicul să nu își dea seama că fusese capturat codul său secret și astfel, marile operații militare dușmane să puteau fi cunoscute, mai departe, din timp. În urma bombardamentului respectiv, mii de oameni și-au pierdut viața, iar orașul Coventry a fost aproape ras de pe fața pământului. Moartea acelor oameni a fost acceptată, întrucât salvarea lor era mai puțin importantă decât salvarea națiunii. În fine, la sfârșitul victorios al războiului, națiunea britanică,

scăpată cu bine şi cu glorie din marea confruntare, şi-a aclamat conducătorul de război şi... nu l-a mai ales conducător de pace. El făcuse istoria. De acum era nevoie de cineva care să facă politica. Simţul istoriei şi simţul maselor sunt de multe ori două lucruri diferite.

Cancelarul german Helmuth Kohl, prin politica sa înţeleaptă, trăgând folos din procesele istorice ale perioadei postcomuniste şi postotalitare din Europa centrală şi de est, a reuşit reunificarea Germaniei şi astfel a şters de pe obrazul ţării sale ultima mare pată a ruşinii suferite prin înfrângerea catastrofală din cel de al doilea război mondial. A fost ovaţionat în consecinţă, ca un adevărat reîntregitor al patriei în vechea sa măreţie şi putere, dar şi-a pierdut numaidecât popularitatea devenind ţinta aruncărilor cu ouă şi subiectul caricaturilor ieftine, întrucât, spre a suporta costurile tranziţiei germane de la o ţară ruptă în bucăţi şi prin aceasta umilită, la o ţară întreagă şi influentă în concertul marilor puteri ale lumii, a fost nevoit să ridice nivelul impozitelor. Patrioţii germani s-au bucurat de reunificare, dar, în calitate de electori, erau decişi să sancţioneze fără milă şi fără circumstanţe atenuante scăderea nivelului lor de trai, altminteri unul din cele mai ridicate din lume. Succesul istoric este important, dar politica este altceva.

Guvernul Roman, între a face politică şi a face istorie, a ales istoria. El a văzut că România se află, la începutul ultimului deceniu al mileniului doi, într-unul din ceasurile sale astrale, când poate nu numai să scape de pericolul rămânerii în afara istoriei – pericol care devenise iminent sub zodia totalitarismului comunist de tip stalinisto-ceauşist –, ci este în stare să devină cu adevărat performantă în concursul mondial din ce în ce mai dur, asumându-şi rolul la care totul îi dă dreptul, de principal factor de stabilitate şi prosperitate în extremul estic al Europei centrale, în regiunea blcanică şi a Mării Negre, de loc al întâlnirii fluxurilor economice legând Oceanul Atlantic cu Oceanul Pacific, de pavăză împotriva expansionismului asiatic rusesc. De alte câteva ori în istoria sa România trecuse prin asemenea momente, dar de fiecare dată un destin potrivnic sau poate o anume lipsă a simţului vremii, inamiciţii coalizate sau poate dezbinări şi laşităţi vinovate au întors-o din drum. Aşa a fost perioada de afirmare românească a anilor 1866-1914, pentru ca serenitatea ascensiunii să ne fie brusc negată prin

înfrângerile militare, ocuparea țării, şi mai ales, izolarea sa din 1916 şi 1917. Aşa a fost mai ales anul de grație 1918, anul Marii Uniri, cu tot ce i-a urmat până în 1926 sau chiar 1938, pentru ca apoi anul fatal 1940 să ne arunce în iadul deznădejdii. În acelaşi context se plasează îndeosebi oprirea îndelungatei şi dureroasei noastre evoluții democratice în anii 1945-1947, ceea ce a făcut ca România să fie ruptă de lumea liberă pentru aproape o jumătate de secol. Câte speranțe deştepta şi câte frumoase previziuni inspira acea Românie care, în anul 1877-1878, înclina prin intervenția ei balanța în războiul ruso-turc, dând lovitura de grație bătrânului Imperiu Otoman, ori cea care, în anul 1913, punea capăt în mod energic războiului balcanic, stingând focul ce ar fi putut arunca în aer butoiul de pulbere al Europei! Şi ce deziluzie avea să urmeze în 1917 şi la începutul lui 1918 când, prin umilitoarea Pace de la Buftea, ne pierdeam nu numai puterea, dar şi demnitatea, precum şi mai ales locul privilegiat la următoarea conferință de pace de la Versailles! Ce semn de vigoare şi de inteligență dădea România lumii în 1919 când, ocupând Budapesta, extirpa, din chiar inima unei Europe ce privea neputincioasă, tumoarea canceroasă a bolşevismlui reprezentat acolo de regimul lui Bela Kun, pentru ca peste doar 20 de ani, în 1940, teritoriul sacru al țării să fie sfâşiat de duşmani hrăpăreți, atacând din toate punctele cardinale! Cât de pilduitor şi trist este arcul peste timp care lega acea Românie aflată, prin Nicolae Titulescu, de două ori consecutiv la preşedinția Societății Națiunilor şi care era de neignorat în politica europeană, de România înfrântă a anului 1947, care semna în umilință Pacea de la Paris, spre a se retrage apoi în spatele „cortinei de fier“, în noaptea celei mai crunte dictaturi.

Guvernul Roman a dorit ca noua şansă devenită posibilă prin ceea ce unii numesc „miracolul revoluției române din 1989“ să nu mai fie irosită. Acvila românească nu mai trebuia doborâtă exact în clipa când îşi lua zborul.

Dar, de îndată ce o asemenea acțiune guvernamentală a fost lansată, au început contestările celor care nu vedeau pădurea din cauza copacilor.

Nu apucase bine economia de piață în stare de pruncie să dea primul scâncet, atestându-şi naşterea, nu apucase Legea 15/ 1990

sau Legea 31/1990 ori celelalte legi ale reformei să-şi dea primele roade, că au şi fost declanşate atacurile împotriva dughenelor şi „dughenizării", a „speculanţilor" care cumpărau ieftin şi vindeau scump, „patronilor" care nu se preocupau decât de profitul lor, ca şi când societăţile comerciale ar fi trebuit să fie societăţi de caritate. Nimeni nu era dispus să observe că nu poate exista economie de piaţă fără concurenţă, concurenţa fără cât mai numeroşi întreprinzători privaţi, întreprinzători fără capital, capital fără acumulare de capital. Nimeni nu era dispus să asculte că acumularea de capital se putea face mai rapid în comerţ decât în industrie şi că întreprinzătorii noştri curajoşi dar săraci nu puteau să-şi înceapă investiţiile decât în nişte dughene, iar nu în super-market-uri. Nimeni nu voia să înţeleagă că doar o dată cu acumularea de capital şi prin aceasta cu întărirea concurenţei se putea ajunge la scăderea preţurilor, la creşterea nivelului de trai, la scăderea şomajului şi la creşterea calităţii muncii. Toţi cei care urmăriseră sau încă urmăreau cu sufletul la gură, prin cinematografele de cartier, ronţăind seminţe de floarea-soarelui sau mestecând „ciunga", faimoasele western-uri americane cu bătăi teribile între „cow-boy"-i ce susţineau pe crescătorii de vite împotriva crescătorilor de oi, sau pe căutătorii de aur împotriva companiilor de căi ferate, ori pe bancherii veroşi împotriva agricultorilor abrutizaţi nu realizau că nu se află în faţa unor opere de ficţiune, ci în prezenţa unor filme istorice mărturisind asupra modului în care, în cea mai mare democraţie şi cea mai solidă putere economică din lume, se produsese acumularea primitivă de capital. Din zbaterea acelor cow-boy inculţi, aparent aflaţi în promovarea unor interese egoiste, cu pistolul în mâna dreaptă şi sticla de whisky în mâna stângă s-au născut prosperitatea şi justiţia socială americană. Tot aşa cum la noi, bazele României Mari şi moderne, cu frumoase perspective europene din deceniul trei, au fost puse la cumpăna dintre sec. al XIX-lea şi sec. al XX-lea de acea armată de Mitici, de papugii şi de „scârţa-scârţa pe hârtie", de alde jupân Titircă Inimă-Rea şi de Zaharia Trahanache, de Miţa Baston şi Didina Mazu, de stupidul Farfuridi şi demagogul Caţavencu, de canalia senilă Agamiţă Dandanache şi de poliţistul abuziv şi şperţar Ghiţă Pristanda, de conu' Leonida şi soţia sa Afimiţa, precum şi de atâţia şi atâţia alţi mahalagii şi moftangii satirizaţi de Caragiale şi blestemaţi de Eminescu. Lor le spusese

Ion Brătianu „îmbogățiți-vă!", așa cum o va spune și Guvernul Roman în 1990 și 1991 lumpen-proletariatului din marile aglomerări industriale păguboase, create de dictatura ceaușistă, și prin aceasta cu toții au devenit odioși în ochii contemporanilor lor.

Atunci, ca și astăzi, toată floarea intelectualității române, indiferent de încadrarea politică, și-a redescoperit vocația și caracterul funciar stângist și a pornit la veștejirea economiei de piață, a mitocanilor îmbogățiți, a desființării dirijismului paternalist și a retragerii statului din economie. Oameni de cultură de maxim rafinament, precum bine cunoscutul muzicolog Iosif Sava, nu și-au putut reprima imboldul de a deplânge decăderea artelor și pierderea sprijinului generos al statului comunist, observând că numărul corurilor a scăzut, dar nu și că artiștii români pot pleca nestingherit în străinătate, intrând astfel chiar și înainte de afirmare în circuitul mondial de valori; că se tipărește o literatură de gang cu virtuți pur comerciale, dar nu și că poeții sau scriitorii nu mai sunt obligați să cânte ode Puterii și sunt liberi să scrie ce vor, fără a mai apela la subtext sau alegorie.

Fiecare umanist, la rândul său, a constatat că spitalul sau școala nu mai sunt gratuite, dar nu și că procurarea unui medicament de calitate nu mai este un coșmar ori că numărul burselor în străinătate a crescut enorm, în paralel cu nașterea sistemului de sponsorizare.

Desigur, în etapa acumulării primitive de capital valorile umaniste sunt în suferință, dar atunci când resursele lipsesc, între dezvoltare și protecție socială trebuie sacrificată, temporar, cea din urmă, căci nu poți da înainte de a acumula. O asemenea concluzie este dureroasă, dar ea are în primul rând valoare istorică. Se poate face și altfel, dar aceasta înseamnă doar politică de joasă speță și de perspective închise.

Dacă ar fi să găsim în lumea păsărilor o comparație pentru Guvernul Roman, s-ar putea zice că el a fost asemenea unei acvile; o acvilă ca aceea care se află desenată pe stema României. Numai că spre deosebire de vrăbiile care se scaldă în praf și de ciorile care scurmă în gunoi, acvila zboară în înălțimi, își vânează prada din zbor și mai ales... nu prinde muște.

Pentru toţi cei cărora apariţia dughenelor sau a literaturii sexy a fost mai preocupantă decât împlinirea destinului istoric al României, Guvernul Roman a devenit, cu timpul, indezirabil. Acvilei i s-a reproşat că... nu prinde muşte.

COMPROMISUL

despre diferenţa între ideal şi optim

Izolat şi subminat de vechea birocraţie administrativă, cu simpatiile erodate datorită atitudinilor sale antipopuliste, Guvernul Roman ar fi ieşit totuşi, învingător în lupta cu vremurile, dacă ar fi înregistrat un succes rapid şi indiscutabil în reforma economică. Participând ca invitat al guvernului francez, alături de ministrul de stat de atunci, Eugen Dijmărescu, la o reuniune internaţională pe tema tranziţiei de la economia de comandă la economia de piaţă, afirmam că „reforma trebuie să avanseze cu atâta fermitate încât ea să atingă punctul ireversibilităţii, înainte ca forţele conservatoare, restauratoare şi antireformiste să se poată reorganiza şi trece la contraatac, precum şi cu atâta energie încât exemplele de succes să apară mai repede, să apară înainte ca saţietatea, disconfortul şi revolta populaţiei faţă de costurile generate, teribil de mari, ale schimbării de sistem, să înceapă a se manifesta".

În vederea unei asemenea politici, guvernul ar fi trebuit să adopte deviza „nici un pas înapoi!" sau „fără jumătăţi de măsură!". Lucrul părea la îndemână cu atât mai mult cu cât ne bazam, totuşi, pe cele 65 de procente din voturile exprimate în alegeri. De asemenea, este de observat că guvernul, în ciuda neîncetatelor demonstraţii şi mitinguri de protest desfăşurate în anul 1990, a fost mai ales în vara şi toamna acelui an, la adăpost de contestări directe. Analiştii noştri politici şi consilierii guvernamentali ne atrăseseră atenţia că, în cadrul acţiunilor de stradă, inclusiv cele desfăşurate în Piaţa Victoria sau cele care vizau probleme din sfera de competenţă a executivului, lozinca preferată era „Jos Iliescu!", iar nu „Jos Guvernul!". De abia începând cu iarna lui 1990 ponderea celor două lozinci s-a inversat – din câte se pare, şi cu „concursul" lucrătorilor unor servicii de informaţii, după cum aveam să aflăm mai târziu.

Porniți să defrișeze un drum pentru a cărei construcție nu exista nicăieri în lume vreo experiență anterioară – drumul de la totalitarism la libertate – și acționând aproape permanent într-un mediu politic ostil, membrii Guvernului Roman n-au știut, n-au putut și, uneori, poate n-au vrut să evite compromisul. Și era firesc ca arta compromisului să pară a fi ieșirea către soluții – dacă nu ideale, cel puțin optime în condițiile date – pentru niște oameni care au trăit prinși în cleștele îndoielilor carteziene proprii oricărei ființe cugetătoare, precum și în acela al presiunilor exercitate de nostalgicii conservatori... Era firesc, însă nu a fost bine!

Într-una din disputatele ședințe de guvern, desfășurate la începutul anului 1991, pe tema radicalismului reformei economice, unii miniștri au opinat că este necesar să găsim soluții de mijloc spre a nu provoca reacții violente de natură a compromite întregul nostru efort înnoitor, sufocând reforma din fașă. La urma urmei, politica este și arta posibilului. Le-am răspuns – și majoritatea, cred, a fost de acord – că „putem accepta compromisul, dar nu și compromisul care compromite; care ne compromite pe noi, idealurile noastre și principiile noastre". Din păcate, uneori, jumătățile de măsură rezultate din compromis sunt mai rele, mai compromițătoare decât măsurile greșite. Or, tocmai aceste jumătăți de măsură – chiar dacă au mai amânat, poate, confruntarea deschisă dintre reformă și contrareformă – pe termen scurt au compromis reforma Guvernului Roman în ochii populației.

Astăzi s-ar putea susține, pe drept cuvânt, că, totuși, în ezitările sale, guvernul a fost de bună-credință, că prudența sa a fost un semn de responsabilitate, că moderația de care a dat dovadă s-a dorit o expresie a înțelepciunii, că jumătățile sale de măsură au fost impuse de factori exteriori lui. Cert este însă că, gradualizând, etapizând și tergiversând, guvernul a acceptat amânarea succeselor reformei și astfel a pierdut șansa unică de a convinge că el are dreptate, că el se află pe drumul cel bun. Nu terapia de șoc, ci șocul lipsei de rezultate vizibile, nu prea marele șoc, ci prea puțina terapie au deziluzionat populația, oferind astfel spațiu de manevră conservatorilor, încurajând critica neocomunistă și stimulând joncțiunea forțelor restaurației de dreapta cu ale restaurației de stânga.

Faptul este cu atât mai regretabil cu cât România și guvernul său au avut cea mai curajoasă, mai ambițioasă și mai globală

concepţie de reformă, programul de schimbare cel mai coerent şi mai energic din toată Europa centrală şi de est.

Într-adevăr, nici o altă ţară a fostului bloc sovietic (şi cu atât mai puţin tradiţionalele democraţii occidentale) nu a mai adoptat peste o sută de legi fundamentale într-un an. Celebrul plan de reformă Balczerovicz al Poloniei fusese întocmit de FMI, în timp ce reforma cehoslovacă, coordonată de vicepremierul Vaclav Klaus, se izbea de pretenţiile FMI. Ungaria şi Bulgaria cunoşteau reforme mai degrabă spontane şi empirice, fie ele de factură cosmopolită, fie de inspiraţie tradiţională, iar Rusia se străduia să scoată din impas faimoasa sa perestroikă, în care declaraţiile de liberalism politic nu izbuteau să se asocieze cu măsuri corespunzătoare de ordin economic.

„Bucurându-se" de o infinit mai redusă mediatizare şi primind un răspuns mai degrabă sceptic din partea investitorilor străini, România îngemăna totuşi, strâns reforma politică cu cea economică şi reuşea să încheie acordul de credit cu FMI, fără a-şi modifica strategia proprie. În fapt, memorandumul încheiat cu FMI era expresia confirmării integrale de către această importantă instituţie financiară internaţională a programului românesc de reformă, fără modificări şi fără condiţii suplimentare. Abia o dată cu instalarea Guvernului Văcăroiu, FMI – îngrijorat de conservatorismul acestuia – a trecut la impunerea de condiţii prealabile. Într-un atare context, s-ar putea spune că dacă Guvernul Roman a dominat relaţia cu sistemul financiar internaţional, astăzi, sistemul financiar internaţional domină relaţia cu Guvernul României.

Şi totuşi, concepţia de reformă economică, expusă în Platforma-program a guvernului, din iunie 1990, în programul Consiliului pentru Reformă, din august 1990, în Raportul guvernului, din octombrie 1990 şi în Raportul guvernului, din februarie 1991, precum şi cu multe alte ocazii, a fost transpusă în practică cu multe jumătăţi de măsură. Prima reuniune postcomunistă a factorilor însărcinaţi cu coordonarea reformei în Europa centrală şi de est a avut loc din iniţiativa României, la Snagov, în septembrie 1990. Ea a evidenţiat calitatea indiscutabilă şi originalitatea strategiei româneşti de reformă. Această strategie, cuprinzând reforma de

sistem, reforma de structură și macrostabilizarea economică și politică, nu a fost dublată, din păcate, de o tactică pe măsură. O concepție hotărâtă a fost aplicată de multe ori cu nehotărâre, prin jumătăți de măsură acceptate sau impuse.

În romanul său „Crima lui Silvestre Bonard", Anatole France scria: „În fiecare dintre noi coexistă elanul eroic al lui Don Quijote și conformismul prudent al lui Sancho Pancha. Și dacă întotdeauna eroismul lui Don Quijote începe prin a ne entuziasma, conformismul lui Sancho sfârșește prin a ne convinge". Guvernul Roman a probat prin propria sa experiență valabilitatea unei asemenea cugetări.

La jumătățile de măsură aplicate atunci când „soluția ideală" din laborator nu apărea a fi, în condițiile reale, și „soluția optimă", ne vom referi în mod concret în câteva din capitolele următoare.

România îngemăna totuși, astfel, reforma politică cu cea economică și reușea să încheie acordul de credit cu FMI, fără a-și modifica strategia proprie. De fapt, memorandumul încheiat cu FMI era expresia confirmării integrale de către această importantă instituție financiară internațională a programului românesc de reformă, fără modificări și fără condiții suplimentare. Abia o dată cu instalarea Guvernului Văcăroiu, FMI – îngrijorat de recesul reformei – a trecut la impunerea de condiții prealabile. Într-un atare context, s-ar putea spune că dacă Guvernul Roman a dominat relația cu sistemul financiar internațional, astăzi, sistemul financiar internațional domină relația cu Guvernul României.

Și totuși, concepția de reformă economică, expusă în Platforma-program a guvernului din iunie 1990, în programul Consiliului pentru Reformă din august 1990, în Raportul guvernului din octombrie 1990 și în Raportul guvernului din februarie 1991, precum și cu multe alte ocazii, a fost transpusă în practică cu multe jumătăți de măsură. Prima reuniune postcomunistă a factorilor însărcinați cu coordonarea reformei în Europa centrală și de est a avut loc din inițiativa României, la Sinaia, în septembrie 1990. Ea a evidențiat calitatea [illegible] și originalitatea strategiei românești de reformă. Această strategie, exprimând reforma de

III. JUMĂTĂŢILE DE MĂSURĂ

POLITICA PREŢURILOR
despre „vrem mâncare, nu liberalizare!"

Pe la finele lunii septembrie 1990, Guvernul Roman a luat decizia ca, sprijinindu-se pe dispoziţiile Legii 15 din acelaşi an, să liberalizeze preţurile. Pentru tot mai mulţi dintre noi devenea limpede că, fără preţuri care să reflecte căutarea produsului pe piaţă, costurile adevărate de producţie şi raporturile între profitabilitatea sau non-profitabilitatea diferiţilor producători, realitatea economiei româneşti ne-ar fi rămas cu totul ascunsă şi nici măcar nu am fi ştiut de unde să pornim treaba. Alături de reforma întreprinderii, de reforma proprietăţii şi demonopolizarea sectoarelor de sinteză (comerţ, bănci, circulaţie valutară), reforma preţurilor era unul dintre punctele de plecare.

Spre a declanşa procesul am iniţiat o şedinţă restrânsă a miniştrilor direct interesaţi. Reforma a fost susţinută entuziast de Constantin Fota (ministrul comerţului) şi de Mihai Zisu (ministrul industriei), cu scepticism de Theodor Stolojan (ministrul finanţelor) şi cu îngrijorare de Eugen Dijmărescu (ministru de stat pentru orientare economică). Cu această înţelegere am venit în şedinţa de guvern, unde ni s-au alăturat Petre Roman (primul ministru) cu încredere, Anton Vătăşescu (ministru de stat pentru industrie şi agricultură) cu presimţiri sumbre, precum şi ceilalţi miniştri cu interes. Spre a ne asigura un suport politic mai larg, am decis să prezentăm Parlamentului o informare în legătură cu perspectivele reformei, ceea ce s-a şi întâmplat la 18 octombrie 1990.

Ziua „Z“ fusese fixată pentru 1 noiembrie 1990. Fuseseră stabilite doar câteva, puţine, excepţii, de natură a face lucrurile mai suportabile pentru categoriile de cetăţeni cele mai defavorizate.

De îndată ce faptul a fost anunţat, a început însă „seismul“. Priveam la edificiul reformei noastre asupra liberalizării preţurilor, aşa cum un om îşi priveşte casa zgâlţâită de cutremur şi simte lucrarea teribilelor forţe necunoscute care vin cu huruit din adâncuri; vede cum la fiecare vibraţie se prăbuşeşte un calcan, cade un horn, sare din loc o fereastră şi se întreabă – pe măsură ce clipele trec – care este oare zidul care se va nărui deasupra sa, ucigându-l.

De la prezidiul Camerelor reunite ale Parlamentului, dl Alexandru Bârlădeanu, care ne lăsase să înţelegem că vom avea sprijinul său, a declanşat – pe neaşteptate, în primele zile ale lui noiembrie 1990 – un atac vestind ziua de apoi a reformei. Grevele, demonstraţiile şi mitingurile au pornit pretutindeni. Televiziunea prezenta insistent, în prim-plan, de la o demonstraţie, imaginea unui părinte care îşi ţinea copilaşul pe umeri, acesta din urmă purtând o pancartă pe care era scrisă stupida lozincă: „Vreau mâncare, nu liberalizare!“. Am avut ocazia să răspund acestei lozinci tot la Televiziune, printr-o replică tot versificată: „Fără liberalizare, nu este de mâncare!“.

La sediul Guvernului, negocierile cu sindicatele se desfăşurau de-a lungul întregii zile, iar la televiziune, la ore de maximă audienţă, miniştrii, faţă în faţă cu liderii sindicali, îşi încrucişau argumentele. Astăzi, când primul-ministru se ascunde ca un băiat de prăvălie după decorurile şi cortinele studiourilor tv. spre a trage cu urechea la ce spun sindicaliştii, pentru ca apoi să apară de unul singur şi să contracareze susţinerile oponenţilor cu neadevăruri la care nu mai are cine să reacţioneze, vremurile în care şeful guvernului se confrunta, în direct, cu şefii confederaţiilor sindicale naţionale sub privirile cetăţenilor telespectatori, mi se par că aparţin unui trecut legendar.

Sub forţa acelor presiuni, Guvernul a început să dea înapoi. Nu se punea problema să se renunţe, ci doar să se gradualizeze aplicarea. Terapia graduală, iluzia celor care vor să-şi găsească un alibi de natură a ascunde dorinţa de a nu schimba nimic, începea să se

impună. Iar lucrurile erau cu atât mai absurde, cu cât, la începutul lui noiembrie 1990, nemulţumirile populaţiei nu aveau încă temeiuri reale: inflaţia abia dacă atingea câteva procente, şomajul era inexistent, aprovizionarea era cu mult mai bună în raport cu situaţia regimului anterior, salariile crescuseră cu aproximativ 20%, deşi productivitatea muncii scăzuse tot cu 20%. Era limpede că lucrurile nu puteau continua aşa şi că reforma îi va trezi pe mulţi din dulcea beatitudine imediat post revoluţionară, însă este ştiut – aşa cum de altfel se vede şi astăzi – că nimeni nu face grevă pentru ce va fi, ci numai pentru ceea ce este. Ca atare, agitaţia din noiembrie-decembrie 1990 se explica fie prin teama faţă de căderea eventuală a drobului de sare, despre care vorbeşte Ion Creangă în poveştile despre „Prostia omenească", fie prin intervenţia unor factori ce abordau problemele de o manieră extrem de raţională (sic!).

Oricum, ultimele negocieri guvern-sindicate s-au încheiat cu bine la începutul lui decembrie 1990, când şi demonstraţiile organizate de opoziţie au încetat. În acel moment, a căzut ca un trăsnet ştirea că toate discuţiile vor fi reluate la Palatul Cotroceni, sub conducerea preşedintelui Ion Iliescu, care solicitase prezenţa întregului guvern şi o revizuire a programului de liberalizare, astfel încât el să fie introdus treptat.

Întrebat ce se întâmplă, Petre Roman mi-a răspuns: „Nu ştiu! Nici mie nu-mi place, dar n-am putut să-l refuz pe preşedinte, când mi-a cerut să venim la Cotroceni!". I-am telefonat, atunci, consilierului prezidenţial Mircea Dan Popescu, spunându-i că, în primul rând, nu înţeleg de ce trebuie să redeschidem din iniţiativa noastră nişte negocieri încheiate, iar în al doilea rând, nu cred că este bine ca preşedintele să se substituie guvernului în asemenea conflicte, întrucât, dacă preşedintele eşuează, nu va mai rămâne nici o instituţie de stat neimplicată, capabilă deci să arbitreze şi să menţină calmul. „Ai dreptate!", a acceptat Dan Popescu. „Eu sunt de aceeaşi părere, dar şi eu am aflat tot din presă. Preşedintele a fost cu ideea!"

În cele din urmă, s-a convenit ca la întâlnire să nu participe tot guvernul, ci numai primul-ministru şi câţiva miniştri direct implicaţi, iar preşedintele să nu acţioneze ca „negociator-şef", ci doar ca mediator şi ca moderator.

Noile discuţii nu au schimbat nimic din ceea ce se convenise anterior, dar marea cedare fusese deja operată: liberalizarea avea să se facă în două etape, prima la 1 noiembrie 1990 şi cea de-a doua la 1 ianuarie 1991.

De abia în 1993, un martor ocular bine informat avea să ne desluşească condiţiile redeschiderii surprinzătoare a negocierilor. Cred că ele sunt util de povestit spre a se cunoaşte nu numai abdicările guvernului Roman, dar şi condiţiile în care acestea s-au produs, fără de care înţelegerea completă a faptelor ar fi cu neputinţa.

Deci, de îndată după terminarea întâlnirilor de la Guvern, liderii sindicali au convocat şedinţe ale propriilor consilii de conducere, spre a informa asupra celor agreate. Chiar în timpul acestor şedinţe a sosit mesajul că domnul preşedinte Iliescu îi invită pe lideri la Cotroceni, de urgenţă. Reuniţi acolo, ei au fost primiţi de unul dintre consilierii prezidenţiali, care le-a confirmat că domnul preşedinte îi aşteaptă, dar că, anterior, doreşte să le comunice îngrijorarea sa faţă de situaţia salariaţilor, precum şi credinţa că prin negocieri purtate sub patronajul său sindicatele ar putea obţine condiţii mai bune. Evident, liderii sindicali au acceptat, căzând astfel într-o capcană pe care au regretat-o ulterior. Fără ca întâlnirea propriu-zisă cu domnul Iliescu să mai aibă loc, consilierul cu pricina l-a informat telefonic pe preşedinte, în prezenţa liderilor în cauză, că aceştia acceptaseră oferta prezidenţială, precum şi că ei cer totodată demiterea Guvernului Roman. La observaţia liderilor că nici un moment nu discutaseră despre demitere, consilierul le-a spus că, oricum, preşedintele studia şi o astfel de posibilitate.

Ce a urmat, se cunoaşte. Cea de-a doua etapă de liberalizare s-a amânat de la 1 ianuarie la 1 februarie. La începutul lui 1991, preşedintele Senatului, domnul Bârlădeanu, a anunţat într-o alocu-

țiune că, la intervenția sa personală, precum și a președintelui Ion Iliescu liberalizarea a fost iarăși amânată, până la 1 iunie 1991. Au avut loc apoi discuții aprinse în Biroul executiv al Guvernului și noi consultări cu sindicatele, care, între timp, înțeleseseră că amânarea era o greșeală, după care etapa a doua a fost devansată pentru luna martie 1991, fapt condamnat din nou cu „mânie proletară" de domnul Bârlădeanu și suporterii săi. Și, astfel, între decizii și reveniri, între amânări și devansări, populația nu a înțeles decât că prețurile cresc, iar economia a răspuns – cum s-ar fi putut altfel! – de o manieră pulsatorie, asemenea unui bolnav care nu primește niciodată medicamentul nici la timp și nici în doza corespunzătoare.

După doi ani de la evenimente, la rece, consecințele opțiunii pentru liberalizarea graduală a prețurilor se văd și ele au fost bine sintetizate în Darea de seamă a Băncii Naționale a României astfel: „Considerat, inițial, a avea un rol în limitarea costului social pe care l-ar antrena o liberalizare abruptă, mecanismul gradual adoptat s-a dovedit, în final, mai costisitor din punct de vedere social, iar pe plan economic a prelungit durata incertitudinilor, distorsiunilor relative la prețuri și risipa de resurse. În plus, a fost inoculată o mentalitate inflaționistă, care a făcut ca, la fiecare etapă de modificare corectivă a prețurilor, să fie adăugată, într-o proporție din ce în ce mai mare, o componentă structurală, adică majorarea «prin contaminare» a tuturor prețurilor, inclusiv pentru produsele neafectate sau afectate doar marginal de modificarea corectivă a anumitor prețuri. Privită a posteriori, abordarea graduală a condus în fapt la un nivel actual al prețurilor mai ridicat decât dacă liberalizarea ar fi fost mai accelerată".

Dacă liberalizarea prețurilor, în 1990, a fost o decizie corectă și necesară, aplicarea ei cu jumătăți de măsură a fost expresia unei slăbiciuni a Guvernului Roman, independent de împrejurarea că a fost acceptată de nevoie, iar nu de plăcere. Din păcate, nu a fost singura slăbiciune.

ROLUL STATULUI ÎN ECONOMIE

„Nici libertate, nici control“

Chiar în condiţiile unei liberalizări graduale a preţurilor la mărfuri şi servicii, reforma economică ar fi putut fi o reuşită dacă, o dată cu această liberalizare, s-ar fi produs şi aceea a preţului monedei şi a preţului creditului, adică dacă, în acelaşi timp, s-ar fi trecut la convertibilitatea internă a leului şi la dobânda real pozitivă.

Ambele reforme îşi găseau deja fundamentarea în dispoziţiile Legii 15/1990. Printre altele, această lege desfiinţa monopolul de stat în domeniul bancar şi, totodată, instituia un sistem de licitaţii valutare ca prim pas imediat către o piaţă liberă a leului.

Într-o conferinţă ţinută la Londra, la Confederaţia Britanică a Industriilor (CBI), la începutul lunii noiembrie 1990, anunţam, spre încântarea auditoriului, intenţia guvernului român de a introduce convertibilitatea internă de cont curent a leului, în primul trimestru al anului 1991 – ceea ce însemna şi unificarea cursului oficial, subvenţionat al leului cu cel al pieţei interbancare. Ceva mai târziu, în ianuarie 1991, ideea era reconfirmată în discursul primului-ministru Petre Roman, ţinut în faţa Consiliului Europei, la Strasbourg, cu prilejul dezbaterilor privind acordarea statutului de invitat special pentru România.

Şi totuşi, în practică, sistemul licitaţiilor valutare a început să funcţioneze abia la finele trimestrului I 1991, iar trecerea la convertibilitatea internă şi la cursul unic al leului au fost amânate pentru septembrie 1991, pentru ca apoi, din cauza „mineriadei“ şi a lipsei de sprijin extern consecutiv acesteia, termenul-limită să fie iarăşi modificat pentru noiembrie-decembrie 1991. Chiar şi atunci, curajul ne-a părăsit la jumătatea drumului şi, în loc să introducem convertibilitatea prin sistemul **„total retention“**, ceea ce ar fi însemnat ca întreaga cantitate de valută încasată de agenţii economici să rămână în proprietatea acestora, ei urmând să o vândă la cursul pieţei pe măsură ce aveau nevoie de lei, s-a optat pentru sistemul **„total surrender“**, ceea ce reprezenta obligaţia exportatorilor de a ceda statului, la cursul zilei, valuta încasată, corelat cu

obligaţia statului de a vinde importatorilor orice cantitate de valută solicitată de ei, la cursul din ziua cumpărării. Eşecul unui asemenea sistem a constrâns guvernul la modificarea soluţiei în numai câteva luni.

Istoria reformei privind convertibilitatea leului a pus însă în lumină trei mari adevăruri: primul, că – după expresia lui Ronald Regan – intervenţia statului nu este soluţia, ci doar problema de rezolvat; al doilea, că – parafrazând observaţia lui Bonaparte cu privire la aur – valuta este un fel de „personaj“ neîncrezător, timid şi fricos, care se ascunde la cea mai mică primejdie; al treilea, că în astfel de domenii strategice, decizia nu poate fi lăsată nici în seama oamenilor politici, care se împiedică mereu de consecinţele pe termen scurt, nici în seama tehnicienilor, care gândesc numai la mecanisme ideale, ci ea trebuie luată de oamenii de stat, care au o ideologie, cred fără rezerve în sistem şi sunt insensibili la ameninţarea detaliilor.

De-a lungul întregului proces de aplicare a concepţiei şi programului de reforme aparţinând Guvernului Roman s-a pus mereu **problema rolului statului**: rolul statului în reformă, rolul statului în economie şi rolul statului în corijarea mecanismelor pieţei. Reforma privind trecerea la convertibilitatea leului a readus în discuţie de o manieră acută această problemă.

Că statul trebuie să aibă un rol important în conceperea şi aplicarea reformei a fost un lucru îndeobşte admis, cu atât mai mult cu cât el deţinea, în momentul de început al tranziţiei la economia de piaţă, toate pârghiile de control al mecanismelor economico-sociale. Numai printr-un demers conştient al statului puteau fi desfiinţate centrele de comandă prin care se exercita dirijismul cel mai optuz. Numai statul putea **deregulariza** – adică desfiinţa reglementările restrictive, cu nenumăratele lor interdicţii şi limitări –**liberaliza** – adică lăsa forţele creative ale omului, precum şi legile naturale ale pieţei să se exprime, să se manifeste liber şi, în final, să se autoregleze – şi **stimula** – adică încuraja, sprijini şi orienta diversele aspiraţii individuale şi procese economice. Întrebarea era dacă statul, concretizat prin nenumăraţii săi funcţionari, va accepta de bună voie să îndeplinească un rol reformator, care – pe termen mediu şi lung – urma să-i răpească instru-

mentele de control administrativ şi, prin aceasta, însăşi puterea. Cum se ştia că, în general, în natură, puţine entităţi se consolează să îndeplinească o funcţie de autodistrugere sau cel puţin de autodiminuare, s-a intervenit cu reforme politice, de natură a răpi statului, pe cât posibil de la început, putinţa de a-şi mai satisface poftele de dirijism economic. Aceasta ne-a atras acuza complet nedreaptă că „am distrus, fără să punem nimic în loc", neînţelegându-se că, atunci când vrei să construieşti o casă cu totul nouă, iar nu doar să o renovezi pe cea veche, trebuie, mai întâi, să demolezi complet vechiul edificiu.

Aspectele legate de rolul statului în economie, în general, au provocat dispute şi mai mari. Gruparea conservatoare din FSN, astăzi transferată la PDSR, precum şi partidele conservatoare reprezentate în parlament aveau opţiuni oscilând între modelul suedez – cu impozitele sale mari şi intervenţia majoră a aparatului central de stat în redistribuirea veniturilor – şi cel chinez – cu economia sa puternic etatizată, îmbinând elemente ale planificării centrale cu autogestiunea întreprinderii. Guvernul s-a orientat către aplicarea doctrinei statului subsidiar, în care rolul de proprietar şi cel de administrator general sunt separate şi se exercită prin instituţii distincte, în care sectorul privat al economiei este preponderent, iar sistemul de autoprotecţie al societăţii civile este predominant şi în care intervenţia statului are loc exclusiv prin pârghii economico- financiare, spre a ajuta la deblocarea unor mecanisme şi fluxuri în incapacitate de a se autoregla, precum şi spre a proteja categoriile sociale marginalizate. Această politică ne-a atras un alt reproş nedrept, şi anume acela de a fi abandonat, „de a fi luat mâinile de pe economie", când – în realitate – noi nu am vrut decât să înlocuim sistemul dirijării centralizate şi birocratizate a agenţilor economici prin ingerinţa directă a ordinului administrativ, cu sistemul orientării şi reglării proceselor economice prin utilizarea stimulilor economico-financiari. Dificultăţile legate de rodarea mecanismelor noului sistem au fost confundate cu viciile sistemului sau, mai rău, cu lipsa oricărui sistem.

Lucrul cel mai grav, în acest context, a fost însă teza că noi nu trebuie să construim numai o democraţie politică originală, ci şi o democraţie economică originală, respectiv să intervenim pentru a

modifica, pentru a „îmbunătăţi“ mecanismele economiei de piaţă, care – se ştie – sunt imperfecte. Nostalgia mecanismelor comunismului – ideale, chiar dacă numai pe hârtie – şi perfect explicabile – chiar dacă numai prin logica formelor – precum şi reflexul voluntarismului comunist şi-au spus din plin cuvântul. Urmarea a fost inevitabilă: noi conciliabule la Cotroceni sau la Scroviştea (reşedinţa prezidenţială din afara Bucureştilor), noi critici şi îndoieli în parlament, noi consultări cu guvernatorul Băncii Naţionale şi cu reprezentanţii cercetării economice româneşti şi, în final, noi compromisuri din partea guvernului.

Aşa se explică de ce s-a lucrat cu două cursuri de schimb până la limita suportabilului şi apoi de ce, atunci când s-a trecut la convertibilitate, s-a adoptat o formulă de natură a asigura statului o participare şi un rol cât mai importante. Numai că, rezervându-şi dreptul de a rechiziţiona şi utiliza, potrivit concepţiilor sale, întreaga valută adusă de agenţii economici, statul şi-a asumat inevitabil şi obligaţia de a ţine la dispoziţie valuta necesară activităţii de import a aceloraşi agenţi, precum şi răspunderea asigurării unei rate de schimb reflectând un echilibru real între cerere şi ofertă. Statul s-a văzut astfel într-o dublă postură: vânzător de devize şi regularizator al echilibrului între cerere şi ofertă. Misiune prea grea şi pentru îndeplinirea căreia nu existau mijloace. În consecinţă, cursul de schimb a început să fie menţinut la un nivel artificial prin metode administrative, de unde consecinţa că agenţii economici au început să aştepte cu lunile recăpătarea valutei pe care ei o procuraseră, cererea fiind mult mai mare decât oferta. Pentru obţinerea unui loc mai bun la coadă s-a recurs la instrumentele binecunoscute ale corupţiei: mita şi traficul de influenţă.

În asemenea condiții, cursul de schimb a încetat să mai fie stimulent pentru restructurarea întreprinderilor, iar atunci când presiunea cererii devenea insuportabilă, statul era constrâns să accepte iarăşi deprecierea leului, explozia unei atare eliberări împingând cursul dincolo de limitele la care ar fi fost adus pe calea unei fluctuaţii fără constrângeri. Iată de ce guvernul (era de-acum guvernul Stolojan) a transformat jumătatea de măsură în trei sferturi de măsură şi a lăsat valuta în grija exportatorilor, limitându-se doar la influențarea cursului de schimb.

Morala a fost, sau ar fi trebuit să fie, clară: economia originală de piaţă a fost sancţionată de economia clasică de piaţă. Convertibilitatea controlată de stat a leului nu a asigurat nici succesul convertibilităţii, nici succesul controlului.

O morală pe care au înţeles-o, din păcate, prea puţini.

CONVERTIBILITATEA LEULUI

„Cum să lăsăm noi toată valuta?!"

Două momente esenţiale ale istoriei drumului către convertibilitatea leului au fost şedinţa Guvernului Roman de la începutul lunii septembrie 1991 şi cea de la începutul lunii octombrie a aceluiaşi an.

În cadrul primei şedinţe s-a fixat ziua introducerii convertibilităţii pentru vineri, 27 septembrie 1991. Ea fusese precedată de nenumărate convorbiri cu FMI şi cu alte instituţii financiare, purtate la primul-ministru, la Ministerul Economiei şi Finanţelor, la Consiliul pentru Reformă, la Ministerul Comerţului, la Ministerul Industriei, la Banca Naţională şi în alte locuri. Rezultatul fusese obţinerea unui sprijin financiar pe piaţa internaţională, care chiar dacă nu era cu totul asigurător, era suficient pentru succesul unei acţiuni curajoase.

În parlament, criticile au venit, aşa cum se crease deja obiceiul, de la parlamentarii proprii. Prof.Alexandru Albu, astăzi principalul autor de doctrină economică al PDSR, preşedintele Comisiei economice pentru reformă şi privatizare din Camera Deputaţilor, a susţinut teza potrivit căreia convertibilitatea trebuie precedată de o însemnată creştere a producţiei, astfel încât masive exporturi româneşti să asigure intrarea în ţară a unor fluxuri importante de valută, apte a susţine soliditatea monedei naţionale. I-am răspuns, în numele guvernului că, dacă într-o viziune statică teoria domniei sale este corectă, într-o viziune dinamică ea este complet depăşită. Cu alte cuvinte, am susţinut că introducerea convertibilităţii poate fi nu numai consecinţa unei anume creşteri economice, ci şi un factor de stimulare a creşterii economice, în special prin atragerea investiţiilor de capital străin. Am explicat că, fără investiţii de

capital străin, resursele productive ale țării vor rămâne nevalorificate atâta timp cât capitalul privat românesc nu are de unde să se nască, iar capitalul de stat a fost blocat – în timpul regimului comunist – în gigantice obiective industriale, care produc mai mult pagubă decât profit, cheltuielile lor de producție fiind mai mari decât veniturile obținute prin vânzarea produselor realizate. Am combătut „naționalismul economic“ miop, care tindea să perpetueze o demagogică doctrină de tipul „totul prin noi înșine“, afirmând că adevăratul patriotism economic înseamnă, astăzi, să determini capitalurile străine care nu mai au unde fi investite la ele acasă, să vină și să fertilizeze marile noastre disponibilități de forță de muncă, de inteligență, de talent, bogățiile noastre naturale potențate de avantajele poziției geo-strategice a României și chiar imensele acumulări de active efectuate în trecut.

Greul discuțiilor s-a purtat însă tot la Cotroceni, acolo unde, în ultimă instanță, președintele i-a convocat pentru consultări pe Mugur Isărescu, guvernatorul BNR și Eugen Dijmărescu, ministrul economiei și finanțelor. Anterior, președintele se mai consultase și cu academicienii Alexandru Bârlădeanu și Tudorel Postolache, precum și cu reprezentanți ai Institutului Național de Economie. Rezultatul acestor ultime dezbateri a fost sintetizat în fața guvernului de Mugur Isărescu, cu finețea, prudența și simțul subtextului caracteristice lui, în aproximativ următoarele cuvinte: „Convertibilitatea trebuie acceptată, întrucât cursul dublu nu mai poate fi suportat de economie. El poate funcționa în condiții acceptabile pentru maximum șase luni; or, deja se face anul de când noi îl practicăm în România. În schimb, va trebui ca agenții economici să cedeze toată valuta statului, pentru a avea asigurate fonduri din care să ne facem cheltuielile. Alternativa ar fi să lăsăm toată valuta agenților economici, dar, atunci, statul rămâne la mâna lor. Cum să lăsăm noi toată valuta?!“.

Declarația guvernatorului BNR a fost primită în tăcere. Mesajul, pe care el ni-l aducea, era limpede: guvernului i se îngăduia să treacă la convertibilitate, promițându-i-se concursul, dar numai cu condiția ca statul să preia de la agenții economici toate depozitele valutare, formate cu greu ca urmare a reformelor introduse prin Legea 15/1990. Aveam de ales între a renunța la convertibilitate,

a o introduce potrivit propriei noastre concepţii de reformă sau a accepta compromisul sugerat de celelalte puteri formale sau informale ale statului.

În liniştea consternată care se aşternuse, ministrul comerţului Constantin Fota a intervenit cu precizarea că formula de compromis trebuia să implice şi angajamentul că toate cererile de valută ale agenţilor economici importatori vor fi satisfăcute imediat, la cursul zilei. Susţinând ideea, am remarcat însă că, în condiţiile sistemului propus, este improbabil ca ea să se aplice, întrucât BNR nu va putea rezista presiunilor politice vizând susţinerea artificială a cursului de schimb.

Deşi cei mai mulţi aveam sentimentul clar că, încă o dată, o concepţie bună va fi compromisă datorită jumătăţilor de măsură cu care va fi aplicată, am acceptat soluţia de mijloc. Cred că a fost o slăbiciune, plătită greu ulterior.

Oricum, invazia aşa-zişilor minieri din septembrie 1991 a făcut imposibilă transpunerea în viaţă a planului nostru asupra convertibilităţii, la data preconizată.

La începutul lunii octombrie 1991, acţionând deja cu statutul de cabinet demisionar, dar înţelegând că o reformă esenţială este pusă în pericol, am propus, în înţelegere cu premierul Roman, să revenim la planul anterior convenit, sub motivul urgenţei în unificarea cursurilor de schimb şi să-l punem în practică chiar înainte de formarea noului guvern. Propunerea a fost aprobată cu entuziasm, sub condiţia de a se verifica măsura în care mai putem conta pe sprijinul financiar extern, promis şi apoi suspendat din cauza „mineriadei".

Petre Roman a luat personal contact telefonic cu FMI, Banca Mondială şi Comunitatea Economică Europeană. În aproximativ o oră ne-a parvenit răspunsul pozitiv. Puteam da lovitura, dar... am fost avertizaţi, pe cele mai diferite canale, că nu mai avem sprijin în ţară şi că suntem „sfătuiţi" (sic!) să lăsăm problema în sarcina viitorului guvern.

Am cedat din nou, rezumându-ne să convenim cu noul premier desemnat, Theodor Stolojan – care încă spera ca alegerile generale să aibă loc în următoarele patru luni – ca măsura convertibilităţii să fie aplicată cât mai repede, înainte de alegeri. Spre a-şi asigura suportul

politic, Stolojan a obținut acordul celorlalte partide politice chiar în cadrul discuțiilor vizând formarea cabinetului său și a trecut acțiunea în platforma-program pe care a supus-o aprobării parlamentului.

Într-adevăr, conform promisiunii asumate, guvernul Stolojan a introdus convertibilitatea, până la finele anului 1991. Condițiile interne și externe în care a făcut-o au fost însă infinit mai defavorabile decât cele preconizate de Guvernul Roman. Lipsit de acoperirea politică necesară, ca urmare a fricțiunilor intervenite în interiorul partidului de guvernământ (fostul FSN), guvernatorul BNR și primul-ministru au făcut noi concesii presiunilor conservatoare. La rândul său, suportul financiar extern a fost diminuat, direct proporțional cu neîncrederea față de autenticitatea și ireversibilitatea angajării în reformă a României.

În atare condiții, valuta „speriată" a început să fugă din țară. Pe măsură ce depozitele create din valuta „confiscată" sau etatizată se epuizau, soliditatea monedei naționale devenea tot mai greu de menținut, în timp ce intrările noi scădeau, prețurile cuvenite pentru exporturi, precum și capitalurile străine disponibile rămânând în afara țării.

Când, după o serie de ajustări intermediare, operate inclusiv la insistențele mele ca președinte al Agenției Naționale pentru Privatizare, precum și ale președintelui Agenției Române de Dezvoltare, Mișu Negrițoiu, guvernul Stolojan a decis să schimbe complet sistemul și să revină la concepția reformei inițiale a Guvernului Roman, guvernatorul Mugur Isărescu mi-a spus, în cadrul unei întrevederi amicale: „Bucură-te! Astăzi s-a hotărât să facem ceea ce ai tot spus tu, de peste un an de zile!".

M-am bucurat, într-adevăr, dar parcă era prea târziu. Este adevărat că s-ar putea zice: „Mai bine mai târziu, decât niciodată!". Dar cu ce preț?!

CURSUL LEULUI

managementul prin criză

Cu toate jumătățile de măsură în aplicarea convertibilității leului, lucrurile ar fi stat, în final, altfel, dacă măcar cursul de

schimb al leului ar fi fost în mod real liberalizat. În legătură cu aceasta, mai multe momente ar trebui rememorate.

Primul moment se situează în august-septembrie 1990. Atunci, am solicitat Băncii Naţionale să pună în aplicare dispoziţiile Legii 15/1990, prin care se prevedea organizarea unei pieţe valutare oficiale prin mecanismul licitaţiilor valutare, urmând ca, în acest sens, să fie redactată şi adoptată o hotărâre a guvernului. Pornind de la ideea că asemenea mecanisme trebuie puse la punct de către specialişti, am lăsat ca bancherii să proiecteze funcţionarea concretă a licitaţiilor. Contam pe bancheri cu atât mai mult cu cât majoritatea lor întâmpinase cu bucurie perspectiva liberalizării schimbului valutar.

Evenimentele aveau să ne demonstreze că am apreciat greşit transferând decizia experţilor şi tehnicienilor, întrucât aceştia nu ştiu să acţioneze în timp real. Ei au intrat în dezbateri interminabile, fiind preocupaţi mai mult de riscuri, decât de şanse, gândind mai mult la eventualele pierderi, decât la posibile câştiguri, dorind mai mult să evite eşecurile, decât să-şi apropie succesele. Au demonstrat că ei ştiu cum să aplice o tehnologie, evoluând în ritmul ei intrinsec, iar nu cum să creeze o tehnologie; cu alte cuvinte că ei nu ştiu ce trebuie, ci numai cum trebuie. Aşa se face că termenul de punere în funcţiune a licitaţiilor a fost mereu amânat sub motiv că problema, complicată fiind, este în studiu. Când, în fine, proiectul de hotărâre, redactat de specialiştii BNR, mi-a fost prezentat, abia prin februarie 1991, am rămas uluit să constat că, în realitate, el nu cuprindea decât o repetare prudentă a dispoziţiilor legale, de peste jumătate de an în vigoare, amânând decizia pentru un viitor regulament. Am pus mâna pe stilou şi, fără a mă mai consulta cu cineva, am redactat o altă hotărâre, în numai două ceasuri, aşa cum am crezut de cuviinţă. Desigur, hotărârea nu intra în detalii. Ea stabilea însă regulile de bază ale mecanismului de utilizat şi opera principalele opţiuni între alternativele în concurs. Consultaţi asupra formulei mele, guvernatorul BNR, Mugur Isărescu şi preşedintele BRCE, Dan Pascariu au admis că aceea era soluţia de urmat, deşi ea prezenta unele dificultăţi de aplicare. Le-am spus că prefer o variantă imperfectă, dar eficientă la timp, uneia perfecte, dar tardive. Formula s-a aplicat aşa cum am conceput-o şi rezultatele

au fost excelente. Pierdusem, însă, câteva luni bune. De aceea, când s-a trecut la liberalizarea prețurilor, nu aveam să beneficiem de evaluările pieței oficiale, interbancare, cu privire la cursul de schimb.

Ajunsesem, astfel, la al doilea moment remarcabil, acela din septembrie-octombrie 1990, când, hotărând trecerea la liberalizarea prețurilor, ne-am pus și problema prețului monedei naționale. La data respectivă, reforma bancară, săvârșită tot de Guvernul Roman, și care dădea autonomie Băncii Naționale – lăsând în sarcina ei politica monetară și de credit, deci inclusiv dreptul de a veghea asupra cursului de schimb al leului – nu fusese încă legiferată. Ca atare, executivul era cel ce trebuia să se pronunțe.

Dl Constantin Fota și cu mine am susținut, atunci, o depreciere masivă a leului (care ar fi urmat să sară de la 23 lei/$ la 60 lei/$), ceea ce ar fi fost de natură să împingă agenții economici la mai mult realism, stimulând totodată exporturile și investițiile de capital străin, descurajând importurile și, deci, ieșirile de valută. O asemenea depreciere nu numai că ar fi dus leul mai aproape de valoarea sa reală, cursul oficial fiind, la acea dată, în mod evident supraevaluat, dar ar fi avut și meritul de a fi evidențiat societățile comerciale prea dependente de importuri, generând, în mod natural, o restructurare economică în sensul restabilirii echilibrului între capacitățile de producție și resursele interne.

Evident, liberalizarea prețurilor, corelată cu trecerea leului la un curs real ar fi determinat, pe termen scurt, o creștere masivă a prețurilor, dar, așa cum ne-a arătat experiența ulterioară, această creștere s-ar fi domolit relativ repede și apoi totul s-ar fi echilibrat și stabilizat. Și oricât de puternică ar fi fost explozia, ea ar fi fost, totuși, suportabilă, ținând seama că plecam de la prețuri mici și de la o rată a inflației simbolică.

Decizia, adoptată în final, a fost rezultatul disputei între aceia care se preocupau de reacția istoriei și aceia care se preocupau de reacția electoratului, între aceia care se îngrijeau de suferințele populației pe termen lung și aceia care se îngrijeau de suferințele populației pe termen scurt. S-a dovedit, astfel, că între oamenii de stat și oamenii politici există diferențe care devin esențiale în momentele de mare cumpănă.

Miniştrii Eugen Dijmărescu şi Theodor Stolojan au apreciat că organismul social nu va putea rezista la două intervenţii chirurgicale simultane – liberalizarea preţurilor şi deprecierea leului – şi au avertizat că prea multă îndrăzneală ar putea compromite însăşi reforma. Ascultând opiniile consilierilor lor, se putea observa că cei doi se găseau sub presiunea defetistă a imensei mase conservatoare care popula Ministerul Finanţelor şi în mijlocul căreia „străluceau" secretarii de stat Nicolae Văcăroiu şi Marin Stelian, ulterior prim-ministru şi, respectiv, senator PDSR.

Compromisul, acceptat de dragul promovării reformei de bază, a fost aducerea leului la doar 35 lei/$: suficient de mult pentru a genera o creştere suplimentară a preţurilor şi prea puţin pentru a asigura stabilizarea lor.

Deprecierile ulterioare periodice ale leului, inclusiv cele intervenite după trecerea la „convertibilitatea controlată" au condus la puseuri de preţuri cu atât mai mari cu cât, de fiecare dată, preţul de plecare era la un nivel mai înalt al crizei. Aceste deprecieri, mereu impuse de realităţi şi acceptate fără convingere ca un rău necesar, caracterizează momentul al treilea – şi următoarele – tipice pentru politica jumătăţilor de măsură în domeniul cursului de schimb. Chiar dacă asemenea momente se situează, în timp, după căderea Guvernului Roman, ele merită reamintite pentru o mai completă înţelegere a lucrurilor.

Mai sunt de relevat doar efectele acestei politici: frânarea investiţiilor, creşterea neîncrederii în evoluţia şi sănătatea pieţei româneşti, cultivarea unei tactici de aşteptare a deţinătorilor de valută – care, în speranţa că, în cele din urmă, cursul leului se va apropia de valoarea reală, au preferat să se împrumute cu lei, în loc să vândă valută, pe aceasta din urmă păstrând-o în depozit pentru „zile mai bune".

Neîndoielnic, prin toate aceste ezitări şi în ciuda lor reforma a progresat şi dacă, în alte condiţii, ea s-ar fi oprit, sugrumată cu totul de neînţelegerea socială, am fi avut probabil motive să regretăm că nu am acceptat compromisul şi am preferat politica lui „totul sau nimic".

Slăbiciunile – sau poate înţelepciunea! – care au deschis calea jumătăţilor de măsură, cu toate relele lor, ne fac însă să conchidem

că în materia cursului de schimb al leului şi nu numai, o concepţie de reformă corectă şi curajoasă a fost aplicată prin metoda inducerii şi administrării crizei, iar nu prin acea a optimizării costurilor globale. Altfel spus, în locul unei implementări complete a reformei, s-a preferat, adesea, sub variate presiuni, parcurgerea etapelor în doi timpi: un prim pas, insuficient, dar apt a declanşa procesul, urmat de aşteptarea acumulării crizei, care, prin explozie, împingea la efectuarea celui de-al doilea pas.

Managementul prin criză este însă o metodă riscantă, căci, dacă de cele mai multe ori poţi fi sigur de declanşarea crizei, nu întotdeauna poţi să o şi controlezi. Iar o criză necontrolată...

LIBERALIZAREA DOBÂNZILOR

„Cum să sărim groapa din doi paşi"

Cu ezitări impuse de presiuni venite din afara sa sau de teama în faţa ameninţării unor asemenea presiuni, Guvernul Roman a procedat, totuşi, la lansarea reformei preţurilor din chiar primele sale luni de activitate. Şi aceasta spre gloria sa. După aproape o jumătate de secol, economia de comandă, cu preţurile ei aparent mici, dar cu magazinele goale şi cozile interminabile de fiinţe dezumanizate, primea o lovitură esenţială. Într-un atare context apărea, însă, o nouă problemă, practic inexistentă anterior: care să fie preţul creditului, adică dobânda?

Era limpede că, eliberate la rândul lor de sub controlul statului, preţurile diferitelor mărfuri aveau să crească. Ele aveau, deci, să reflecte atât cheltuielile făcute cu producerea unui anume bun, cât şi gradul de căutare pe piaţă a acelui bun, adică măsura în care el satisfăcea o nevoie socială exprimată în raportul dintre cerere şi ofertă. Se crea astfel, pentru prima dată după mai multe zeci de ani, posibilitatea de a se afla gradul de profitabilitate reală al fiecărei întreprinderi, precum şi poziţia întreprinderilor unele faţă de altele în ierarhia stabilită prin libera concurenţă dintre ele, punându-se, în fine, aşa cum este firesc, producţia sub controlul consumului. Se înfrângea dubla utopie marxistă potrivit căreia pe de o parte producţia este cea care determină consumul, iar nu

invers, şi, pe de altă parte, planul central unic de stat, având caracter obligatoriu, – şi nu motivaţia muncii, este cel care ar determina creşterea necontenită a producţiei. Asemenea utopii distruseseră atât economia românească, cât şi spiritul de iniţiativă al oamenilor.

În atare circumstanţe, urcarea preţurilor, adică inflaţia, diferită de la un produs la altul şi de la un agent economic la altul, avea, în primul rând, un caracter corectiv, spre deosebire de cea cunoscută în statele cu economie de piaţă deja stabilizată – inflaţia de bază – care reflectă cursa dintre preţuri şi salarii în încercarea de a păstra un raport rezonabil între acestea, de natură a asigura posibilitatea ca salariaţii să acopere din salariu preţurile mărfurilor de care au nevoie, iar producătorii să acopere din preţ salariul plătit angajaţilor lor. Inflaţia de bază este stimulată şi de existenţa pe piaţă a unei cantităţi de bani cu mult mai mare decât valoarea mărfurilor în circulaţie, respectiv a unei puteri de cumpărare mai mare decât puterea de a produce, fapt care îi împinge pe vânzători să mărească preţurile.

Indiferent de raţiunile inflaţiei, însă, ea este un fenomen nedorit, întrucât – pe de o parte – erodează valoarea economiilor populaţiei, generând astfel o stare de disconfort şi nelinişte, în special pentru categoriile mai sărace (pensionari, salariaţi bugetari, familiile tinere etc.), iar pe de altă parte, creează nesiguranţa investitorilor, precum şi comercianţilor ce realizează tranzacţii importante, cu derulare pe termen lung.

Spre a consolida economiile populaţiei era nevoie să se ridice şi dobânzile la depuneri. Spre a reduce presiunile pe care banii – în special excesul relativ de bani – aflaţi pe piaţă le puteau face asupra preţurilor la mărfurile aflate pe piaţă, trebuiau mărite dobânzile la depozit şi la împrumuturi, aşa încât eventualul surplus să fie atras ori păstrat în bănci, în loc să fie cheltuit pentru achiziţionarea de mărfuri, determinând astfel creşterea cererii. Spre a stimula economisirea şi a face ca investiţiile să fie efectuate, în primul rând, din economii – aşa cum au făcut-o, la timpul lor, toate naţiunile bogate de astăzi –, iar nu din împrumuturi, era imperios necesar să fie scumpit creditul. În sinteză, era obligatorie liberalizarea dobânzilor.

Suportul juridic pentru reforma în domeniul dobânzilor bancare se găsea tot în Legea 15/1990, care prevedea că toate fostele unităţi economice de stat, deci inclusiv băncile, se transformă în societăţi comerciale, funcţionând pe baza principiului autonomiei patrimoniale şi economice şi că la toate bunurile şi serviciile comercializate de cel puţin trei asemenea agenţi economici preţurile, deci şi preţul creditului, se stabilesc liber, prin voinţa acestora.

Pe o asemenea bază guvernul a decis, la finele lui septembrie 1990, ca dobânzile să fluctueze liber, Banca Naţională urmând a veghea la asigurarea echilibrului dintre cererea şi oferta de bani, precum şi la evitarea unui transfer fără echivalent al resurselor băneşti de la băncile creditare la debitori. Aceasta ar fi însemnat ca nivelul dobânzii să se situeze deasupra nivelului inflaţiei, cu alte cuvinte ca procentul de creştere a dobânzii să fie mai mare sau cel puţin egal cu procentul de creştere a preţurilor. Altfel, s-ar fi ajuns ca beneficiarii împrumuturilor să restituie o valoare reală mai mică decât cea împrumutată, ceea ce ar fi dus, în timp, la falimentul întregului sistem bancar.

Evident, spre a permite agenţilor economici să înlocuiască creditele devenite prea scumpe, ca sursă principală de investiţii, cu propriile economii, trebuia să se procedeze la o reducere masivă a impozitelor – în special a impozitului pe profit –, aşa încât ei să poată păstra cât mai mult din rodul muncii lor. Scăderea impozitelor ar fi îngăduit, de asemenea, o anumită moderare a creşterii preţurilor şi, prin reflexie, chiar o limitare a creşterii dobânzii. De aceea, s-a procedat şi la declanşarea reformei fiscale, problemă care face însă obiectul unei tratări separate.

Aici este locul să observăm cum, de îndată ce dobânzile au fost liberalizate în baza raţionamentului sănătos de politică a reformei arătat mai sus, forţele conservatoare au şi declanşat atacul asupra guvernului şi, prin el, asupra Băncii Naţionale, spre a obţine creditări în condiţii preferenţiale, adică cu o dobândă real negativă. Presa conservatoare s-a lansat într-o campanie de denigrare a băncilor, transferând asupra lor vina pentru toate eşecurile economiei româneşti, pentru toate relele, fără să observe că într-o ţară în care o mare parte a preţurilor acoperă pagubele provenind din rebuturi, chiul şi delapidare, dobânda nu poate fi redusă, că o

industrie construită mai mult cu gândul la spectacolul performanţei tehnice decât la recuperarea investiţiilor, mai mult cu scopul de a satisface orgolii megalomane decât de a produce profit, nu poate fi competitivă economiceşte şi, deci, nu poate fi creditată – mai ales creditată ieftin.

În parlament, fracţiunea populist-conservatoare a majorităţii, formată mai ales din foşti directori ai unor fabrici virtual falimentare sau din foşti proiectanţi şi constructori ai marilor conglomerate(industriale, reprezentând stâlpii structurilor economice comuniste, ulterior deveniţi membri fondatori ai FDSN (astăzi PDSR), au început să peroreze despre „dobânzile aberante". Lor li s-au alăturat şi parlamentari ai opoziţiei, bucuroşi să găsească orice prilej spre a lovi în guvern, chiar dacă în locul nostru ei ar fi făcut aceeaşi politică.

Cam tot pe vremea aceea, conducătorii băncilor au început să înveţe drumul Cotrocenilor, pe care avea apoi să-l bătătorească guvernatorul Mugur Isărescu, desigur, nu de gust, ci de nevoie. Sub cuvânt că ia apărarea „puternicelor noastre instituţii economice", pe care guvernul le abandonează la discreţia bancherilor hapsâni, preşedintele cerea primului- ministru şi Băncii Naţionale să ţină în frâu dobânzile. Deşi fusese printre primii care îmbrăţişaseră public teza guvernamentală privind necesitatea trecerii urgente la reforma de structură, preşedintele sub presiunea forţelor interesate în menţinerea vechilor structuri economice, intervenea cu mare autoritate în favoarea unei politici de ajustare graduală a ratelor dobânzii, ceea ce însemna, de fapt, subvenţionarea – prin preţul creditului– din banii cui? a întreprinderilor nerentabile şi blocarea restructurării. Astfel de ingerinţe au insuflat agenţilor economici sentimentul că se poate cheltui fără nici o socoteală, că se poate trăi din acumularea de datorii pe care nimeni nu ştie şi nici nu se sinchiseşte să ştie cine, când şi dacă le va plăti (faimoasele arierate), că băncile pot fi, la nevoie, un bun ţap ispăşitor pentru incapacitatea întreprinderilor de a lucra eficient. Mai mult decât atât, cu temei sau fără temei, conservatorii şi-au întărit convingerea că Palatul Cotroceni este ultimul lor bastion de apărare împotriva reformei.

Sesizând riscul ca un executiv abuziv să intervină în politica monetară şi de credit, subordonând raţiunea economică raţiunii politice şi transformând băncile în tiparniţe de bani pentru acoperirea unei administraţii falimentare, Consiliul pentru Reformă a convins guvernul să procedeze rapid la scoaterea Băncii Naţionale de sub control guvernamental, conferindu-i-se un statut de autonomie sub supraveghere parlamentară. Legea băncilor şi mai ales Legea privind statutul Băncii Naţionale a României au consacrat pe plan legislativ această reformă, în ciuda opoziției acerbe dezvoltate în aparatul Ministerului Finanţelor. Cât de necesară şi de înțeleaptă a fost reforma bancară s-a putut constata abia în 1993, o dată cu declanşarea măsurilor restauratoare ale guvernului Văcăroiu, care s-au împiedicat, chiar dacă nu au putut fi excluse cu totul, de noua organizare a sistemului financiaro-bancar.

Desigur că Guvernul Roman ar fi trebuit să procedeze şi la o subvenţionare parţială, selectivă şi transparentă a dobânzilor, astfel încât să susţină anumite acţiuni sau anumite categorii de agenţi capabili să devină locomotive ale creşterii economice: investiţiile în sectoare strategice, întreprinzătorii mici şi mijlocii, agricultorii, ajustarea structurală şi retehnologizarea sectoarelor sau întreprinderilor cu avantaje comparative. O asemenea intervenţie, în vederea căreia s-a cerut Ministerului Economiei şi Finanţelor pregătirea unui program concret şi coerent, presupunea însă ca personalul acestui minister să împărtăşească principiile reformei şi să aibă o concepţie de restructurare economică clară, constând din obiective alternative bine definite, din criterii de alegere între obiective şi din metode menite a asigura atingerea ţintelor propuse. Birocraţii nu ştiu însă să decidă, ci numai să împiedice; conservatorii nu ştiu să schimbe, ci numai să oprească. Astfel încât guvernul a fost confruntat doar cu o nesfârşită lamentaţie în legătură cu lipsa de resurse bugetare şi cu nevoia de a se mai stoarce ceva din vlaga întreprinderilor, spre a se alimenta cheltuielile statului.

Când, în vara anului 1991, am avut o discuţie cu misiunile FMI şi BIRD în perspectiva asigurării sprijinului financiar pentru trecerea la convertibilitatea leului, am fost surprins de uimirea membrilor misiunii în legătură cu expozeul meu asupra reformei

promovate de guvern în domeniul liberalizării dobânzilor.

Am fost întrebat pe şleau dacă ceea ce spusesem era cu adevărat politica executivului, întrucât nu toţi reprezentanţii acestuia vorbiseră la fel. Am aflat, astfel, nu fără indignare, că înalţi funcţionari ai Ministerului Economiei şi Finanţelor, aflaţi în eşaloanele doi şi trei, se pronunţaseră cu fermitate împotriva dobânzilor real pozitive, discreditându-ne politica şi subminându-ne eforturile. Se impunea, deci, şi o reformare de amploare a personalului din amintitul minister. Guvernul Roman nu a mai avut răgazul să o facă.

În acest mediu sfâşiat de interese, atitudini şi convingeri contradictorii, trecerea de la dobânzile negative la cele pozitive s-a făcut etapizat, fapt reflectat mai mult în creşterea preţurilor decât în stimularea proceselor de însănătoşire a economiei. Cedând presiunilor venite de pretutindeni şi uitând de importanţa principiilor reformei în favoarea rezolvării urgenţelor zilnice, chiar şi unii miniştri au început să intervină spre a domoli zelul băncilor, care, speriate la rândul lor de aversiunea publică abil alimentată de cercurile conservatoare, au decis să sară groapa din doi paşi.

Numai că saltul peste groapă în mai mulţi paşi poate fi făcut cu mare succes doar în filmele de desene animate. În viaţa reală o asemenea încercare te duce direct în fundul gropii. Ceea ce s-a şi întâmplat.

ELIMINAREA SUBVENŢIILOR

„Cum să iei de la cel care produce valoare, ca să dai celui ce produce pagubă"

Subvenţiile sunt, pentru economie, precum morfina pentru cancer: nu vindecă, dar creează dependenţă. Ca şi în cazul morfinei administrate canceroşilor, subvenţia reduce, pentru început, durerile economiei bolnave dar, pe măsură ce timpul trece, organismul economic reclamă doze din ce în ce mai mari, până când un asemenea tratament devine, în cele din urmă, total ineficient. Durerile nu mai trec, boala s-a extins, dar pacientul rămâne... „morfinoman".

Spre deosebire de morfină însă, care se procură din farmacii, subvenţia se procură de la entităţile economice sănătoase. Ea reprezintă o confiscare parţială – din ce în ce mai mare, pe măsură ce dependenţa de subvenţie creşte – a câştigurilor obţinute de agenţii economici profitabili, urmată de transferarea lor către agenţii economici păguboşi, adică acei agenţi care cheltuiesc mai mult cu obţinerea unui produs, decât preţul posibil de obţinut prin vânzarea produsului pe piaţă. Cu alte cuvinte, filosofia subvenţiei este să iei de la cel care produce valoare şi să dai celui care produce pagubă. De aici rezultă că politica de subvenţii mai are şi efectul nociv de a slăbi şi descuraja pe agenţii economici sănătoşi, încurajând delăsarea celor bolnavi, care nu mai au nici un motiv să încerce a găsi remedii prin mobilizarea propriilor forţe.

Legea nr.15/1990 – lege care a fost adevăratul program de reformă al guvernului Roman – a stabilit, cu o coerenţă şi o claritate aproape fără egal în ţările fostului bloc sovietic, aflate simultan în procesul de tranziţie către economia de piaţă, cadrul politicii de subvenţii sau, mai exact, sistemul de eliminare a subvenţiilor ce trebuia să însoţească obligatoriu liberalizarea preţurilor, astfel încât să dea sens şi eficienţă celei din urmă. Ideile principale consacrate prin amintita lege au fost următoarele: 1) statul poate apela la subvenţii spre a proteja întreprinderile nerentabile numai cu titlu de excepţie, chiar dacă este vorba despre regiile autonome, respectiv de întreprinderile din sectoarele strategice; 2) subvenţiile nu se acordă cu caracter global – adică la toată lumea ori la ramuri întregi –, ci în mod diferenţiat, evident ţinându-se seama de capacitatea de refacere a fiecărei întreprinderi vizate, precum şi de consecinţele economice şi sociale ale lichidării ei, ca urmare a dificultăţilor prin care trece; 3) subvenţia trebuie să fie transparentă, adică existenţa şi volumul ei să fie evidenţiate exact şi explicit, motiv pentru care s-a reglementat că plafoanele şi sectoarele în care se vor acorda subvenţiile vor fi aprobate expres prin bugetul de stat; 4) subvenţiile vor fi limitate în timp (la maximum patru ani) şi, totodată, descărcătoare în fiecare an, astfel încât întreprinderea în cauză să aibă o perspectivă limpede asupra ajutorului pe care îl poate primi şi, de asemenea,

să resimtă presiuni permanente de natură a o stimula în găsirea căilor pentru ieşirea din criză.

Acestor idei le-au fost adăugate, până în februarie 1991, încă două: 1) trecerea subvenţiilor de la producător la consumator, astfel încât producătorul să fie obligat a vinde la preţul real şi a suporta, în atare condiţii, presiunea concurenţei, cumpărătorul fiind, în consecinţă, acela care beneficiază, temporar, de protecţia statului, obţinând pe asemenea cale accesul la bunurile de care are nevoie; 2) aplicarea unor supraimpozite, deductibile din profitul întreprinderii, spre a descuraja încercările de a mări cheltuielile neeconomice şi a le acoperi prin preţuri permanent crescătoare, precum şi spre a încuraja preluarea impactului cauzat de creşterea preţurilor la achiziţii prin îmbunătăţirea productivităţii, iar nu prin ridicarea preţurilor la desfacere şi micşorarea beneficiilor.

Dacă s-ar fi aplicat întocmai concepţia descrisă mai sus, soarta economiei româneşti – şi, o dată cu ea, soarta Guvernului Roman – ar fi fost cu totul alta. Asemenea măsuri, asociate cu transformarea în societăţi pe acţiuni a fostelor unităţi economice de stat şi aşezarea activităţii lor pe baze comerciale, cu introducerea autonomiei patrimoniale şi manageriale a întreprinderilor, precum şi cu reducerea dimensiunii agenţilor economici care aveau mai mult de 5000 de salariaţi – toate prevăzute de aceeaşi Lege nr.15/1990 – ar fi risipit tuturor conducătorilor de întreprinderi iluzia că statul va mai veni să le suplinească slăbiciunile şi ar fi generat un proces efectiv de restructurare a economiei reale, bazat precumpănitor pe decizii adoptate la nivel microeconomic, acolo unde nevoile, posibilităţile şi specialităţile sunt mai bine percepute decât la diversele eşaloane ale birocraţiei ministeriale. Agenţii sănătoşi, scăpaţi de obligaţia de a mai târî după ei industria iremediabil sau cronic bolnavă, ar fi devenit adevărate locomotive ale economiei româneşti şi ar fi avut toate motivele să susţină guvernul. Pe de altă parte, chiar dacă mulţi directori de fabrică nu s-ar fi descurcat în noile condiţii, s-ar fi putut demonstra cu precizie că nu guvernul, ci incapacitatea lor este cauza insucceselor din economie. S-ar fi stimulat astfel şi concurenţa pe piaţa muncii, conducătorii incompetenţi fiind obligaţi de fapte să lase locul altora mai tineri, mai pregătiţi, mai moderni şi mai curajoşi, fără a mai fi fost nevoie să se apeleze ulterior la diversiunea demagogică a Legii contractului

de management, prezentată de guvernul Văcăroiu ca un panaceu pentru revigorarea performanței întreprinderilor.

O dată cu liberalizarea prețurilor, dobânzilor, salariilor și cursului de schimb al leului, oricât de parțiale, controlate și ezitante vor fi fost ele, zarurile fuseseră aruncate. Eliminarea subvențiilor și restructurarea impulsionată astfel aproape în mod natural, ar fi trebuit în consecință urmărite cu o fermitate disperată, înțelegându-se că punțile în urmă fuseseră distruse și că unica șansă de supraviețuire politică a reformei și a promotorilor ei era ajungerea cât mai grabnică la stația terminus.

Un asemenea curs al lucrurilor a fost însă blocat, în primul rând prin rezistența dezvoltată de aparatul birocratic aparținând Ministerului Finanțelor și Ministerului Industriei. Ar fi greșit să se creadă că personalul acelor ministere, în întregul său ori în parte, ar fi fost format din comuniști sau persoane dorind reîntoarcerea la sistemul comunist. În Ministerul Finanțelor exista însă o rutină și o teamă de decizie tipic comuniste, pe care nici Theodor Stolojan – un ministru suferind de un anume complex de timiditate față de foștii săi șefi – nici, mai apoi, Eugen Dijmărescu – ministru dezvoltând un anume scepticism în domeniul politicii de personal – nu au reușit să le anihileze și să le înlocuiască cu mentalitățile moderne cerute de schimbare. În Ministerul Industriei, pe de altă parte, poate mai grav, se manifestau, în afara vechilor mentalități, „interese comuniste“, adică interese legate de perpetuarea structurilor economice create de fostul regim, desființat prin Revoluție și prin reformă. Deși ministrul Mihai Zissu a încercat aproape cu duritate să pulverizeze rețelele de interese, lipsit fiind de o echipă proprie cu care să fi venit la conducerea ministerului – cum, de altfel, toți ceilalți miniștri au fost lipsiți – și confruntat cu absența în număr suficient a unor cadre tinere – ca ani și ca mod de gândire – doritoare să lucreze în administrația de stat, a reușit mai degrabă să provoace ostilitate, decât să impună spiritul reformei.

Așa se explică: de ce nici măcar o singură dată în perioada scursă de la lansarea reformei nu s-a întocmit o listă cu întreprinderile care în mod concret urmau să beneficieze de subvenții, listă bazată pe studii de diagnoză cu privire la capacitatea de revitalizare și la semnificația socio-economică a activității agenților economici (o Hotărâre a guvernului promovată de către Consiliul pentru Re-

formă şi care viza efectuarea unor asemenea studii în fiecare unitate economică, cu aplicarea metodelor de piaţă – metoda cost-beneficiu şi analiza avantajului comparativ – a fost transpusă în viaţă lent, spre a fi apoi complet abandonată, înainte de a-şi fi produs roadele, imediat după căderea guvernului Roman); de ce nimeni nu a urmărit limitarea în timp a subvenţionării întreprinderilor pe o perioadă de maximum patru ani şi, mai ales, reducerea anuală cu câte 20% a subvenţiilor acordate; de ce nu au fost complet şi urgent eliminate subvenţiile indirecte, ajungându-se la inadmisibila situaţie în care guvernul Văcăroiu a făcut din subvenţiile mascate un principiu de conduită; de ce numărul regiilor autonome şi domeniile lor de activitate a fost extins în mod abuziv, guvernul ajungând să accepte cereri ridicole, cum ar fi organizarea „Plafarului" ca regie autonomă pe motiv că acesta ar culege maci, din care se poate prelucra opiumul; de ce centralele economice formal desfiinţate au fost uneori menţinute în fapt prin crearea artificială a unor aşa-numite holdinguri; de ce o seamă de mamuţi industriali au supravieţuit, fără a fi divizaţi în subunităţi mai mici, mai omogene şi mai uşor de condus, precum şi mai lesne de adaptat la fluctuaţiile pieţei, sub cuvânt că s-ar pierde avantajele integrării economice orizontale.

În atare condiţii, sistemul subvenţionării globale a producătorilor a fost menţinut practic în continuare, ignorând legea şi concepţia guvernamentală asupra reformei, lenevind pe cei nerentabili, dezavantajându-i pe cei profitabili, nemulţumind pe toată lumea, în condiţiile în care statul nu mai beneficia, ca pe vremuri, de instrumentele unei redistribuiri generalizate a veniturilor prin intermediul vărsămintelor integrale la buget şi al planului naţional unic. Toate aşa-zisele faze de liberalizare a preţurilor, cu stabilirea unor limite destul de arbitrare la anumite produse, nu au fost, în fapt, decât încercări de reducere a subvenţiilor la nivelul posibilităţilor reale de protecţie ale statului, dublate de adevărate siluiri ale preţurilor de desfacere, în locul unei politici curajoase de eliminare a subvenţiilor asociate cu o subvenţie flexibilă şi transparentă de la caz la caz. Ulterior, confruntat cu acutizarea crizei economice în împrejurările în care subvenţionarea fără restructurare nu putea produce decât penurie, guvernul Stolojan şi, în final, guvernul Văcăroiu nu au făcut altceva decât să procedeze la

eliminarea inevitabilă a subvențiilor, dar au făcut-o în modul cel mai dureros, printr-o reducere aproape mecanică, fără nuanțe și fără suplețe, în patru reprize a câte 25% fiecare. Chiar și această acțiune disperată, dar – la urma urmelor – salvatoare, a fost subminată, în final, prin politica conservatoare, de restaurare a dirijismului, practicată de guvernul Văcăroiu.

Constatând însă că reforma sa se blochează și că jumătățile de măsură îi sunt impuse de presiunile conservatoare, că majoritatea conducătorilor de întreprinderi, neînțelegând reforma, acuză lipsa protecției guvernamentale și că se intensifică atacurile în parlament, atât de pe băncile majorității, cât și de pe cele ale opoziției, că instituția prezidențială este, în cel mai bun caz, reticentă și că întârzierile înregistrate fac inevitabilă recurgerea la metode de eliminare a subvențiilor și de restructurare mult mai dureroasă, guvernul a realizat că are nevoie de o reconfirmare a sprijinului politic, chiar și cu prețul unor alegeri anticipate. Așa s-a ajuns la o decizie pe cât de dramatică, pe atât de surprinzătoare: demisia. O retragere strategică, menită a salva reforma și a păstra, dacă nu chiar a mări, prestigiul echipei Roman.

Din nefericire, și această decizie s-a aplicat cu inconsecvențe. Dar, despre împrejurările în care s-a luat hotărârea de a demisiona, precum și despre renunțarea la aplicarea integrală a acestei hotărâri, vom vorbi în capitolul următor.

DRAMATICA RESTRUCTURARE

între „restructurarea neîncepută"și „demisia nefinalizată"

La începutul anului 1991, reforma de sistem era, în linii generale, terminată, noul cadru legislativ și instituțional fiind deja stabilit. Funcționarea noului sistem era, însă, în suferință din cauza jumătăților de măsură cu care se aplicau legile și politicile reformei, pe de o parte, precum și din cauza contradicției ce se născuse în mod natural între acest sistem nou și vechile structuri economice, sociale și de mentalități, pe de altă parte. În asemenea condiții, toate importantele modificări operate în ceea ce s-ar putea numi „economia simbolică" (la nivel macroeconomic) întârziau să-și